

Diak
Puheenvuoro

22

Diak

ARI NIEMINEN

Osallisuuden tila

Käsitteestä ja toteutuksesta

Ari Nieminen

OSALLISUUDEN TILA

KÄSITTEESTÄ JA TOTEUTUKSESTA

Diak

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Vantaa

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Helsinki 2019

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons
Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0
Kansainvälinen -lisenssillä.

Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja

DIAK **PUHEENVUORO** 22

Julkaisija: Diakonia-ammattikorkeakoulu

Kannen kuva: Shutterstock

Taitto: PunaMusta Oy

ISBN 978-952-493-330-8 (verkkojulkaisu)

ISSN 2343-2217 (verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-330-8>

PunaMusta Oy

Tampere 2019

TIIVISTELMÄ

Ari Nieminen

Helsinki:

56 s.

OSALLISUUDEN TILA

Käsitteestä ja toteutuksesta

Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2019

Diak Puheenvuoro 22

TIIVISTELMÄ

Tässä julkaisussa tarkastellaan sitä, miten yleisiä yhteiskuntapoliittisia päämääriä, osallisuuden edistämistä ja syrjäytymisen ehkäisemistä voidaan toteuttaa paikallisesti. Lähtökohtana on ajatus osallisuuden tilasta. Osallisuuden tila viittaa tiloihin ja paikkoihin, joissa yksilöt ja ryhmät voivat kohdata ja toimia yhdessä. Ihmisten osallisuus sosiaaliseen elämään toteutuu siis erilaisissa osallisuuden tiloissa. Osallisuuden tiloina voivat toimia esimerkiksi nuorten ohjaamot, ostoskeskukset, avoimet asukastilat, urheilupaikat, teatterit, näyttelytilat, kirjastot, kadut, torit, aukiot, puistot, työpaikat, yritykset tai kahvilat. Onnistuessaan osallisuuden tilat voivat toimia paikallisina toivon ja taloudellisen edistyksen paikkoina.

Julkaisu jakautuu viiteen lukuun. Ensimmäisessä luvussa (1 Kuusi teesiä osallisuuden tilasta) esitetään kuusi teesiä osallisuuden tilasta ja sen kehittämisestä. Teesit esittävät yleisen mallin siitä, miten osallisuuden tiloja voidaan kehittää ja muotoilla.

Toisessa luvussa (2 Tilallisuus) kerrotaan sosiaalisen elämän tilallisuudesta, siitä miten ihmisten elämä aina toteutuu joissakin tiloissa ja yhteydessä luontoon sekä ihmisten tekemiin rakennuksiin, esineisiin, koneisiin ja laitteisiin. Toisessa luvussa hahmotellaan siis dynaamista tilan käsitettä, jossa ihmiset, esineet ja tilat hahmottuvat saman toimivan kokonaisuuden osiksi.

Kolmannessa luvussa (3 Osallisuus ja muuttuvat sosioekonomiset suhteet) tarkastellaan osallisuuden sosiaalipoliittista tavoitetta ja suhteutetaan se yhteiskunnan ja talouden yleiseen kehitykseen.

Neljännessä luvussa (4 Toivo – mahdollisuudet materiassa) valotetaan toivon luonnetta tulevaisuuteen kohdistuvana positiivisena odotuksena sekä sitä, miten tilojen ja ihmisten erilaisten järjestysten mahdollisuudet luovat toivolle materiaallisen perustan.

Viidennessä luvussa (5 Työ ja aktiviteetit mahdollisuuksien toteuttajina) käsitellään työtä ja muita aktiviteetteja, joiden avulla materiaalisia mahdollisuuksia ja toiveita voidaan alkaa toteuttamaan. Viides luku päättyy ajatuksiin siitä, miten osallisuuden tiloja hahmoteltaessa kannattaa ottaa huomioon myös muut kuin suppean paikallisesti rajatut tilalliset kokonaisuudet. Paikallisetkin osallisuuden tilat sijaitsevat maailman yhteiskunnan monimuotoisten vuorovaikutusten piirissä, ja tämä kannattaa ottaa huomioon osallisuuden tiloja kehitettäessä.

Julkaisu perustuu Euroopan sosiaalirahaston Osallisuuden tila -hankkeen työskentelyyn, kirjallisuuteen sekä joihinkin haastatteluihin.

Asiasanat: osallisuus, tilat, sosiaalinen elämä, toivo, vuorovaikutus, ympäristönsuunnittelu

ABSTRACT

Ari Nieminen

Helsinki:

56 p.

SPACES OF PARTICIPATION

About the Concept and its Implementations

Diaconia University of Applied Sciences, 2019

Diak Puheenvuoro 22

[Diak Speaks 22]

ABSTRACT

In this publication, we discuss ways with which to locally promote general social policy objectives and participation and prevent marginalisation. Our premise is founded on the concept of *space of participation, or participation space*.

A participation space is a space or place in which individuals and groups may meet and function together. The participation of people in social life occurs in different spaces of participation. Participation spaces include, for example, guidance centres for young people, shopping centres, shared spaces for residents, sports arenas, theatres, exhibition rooms, libraries, streets, marketplaces, plazas, parks, workplaces, companies and cafeterias. When successful, participation places function as local sources of hope and economic progress.

This publication contains five chapters. The first chapter (1, Six theses on spaces of participation) presents six theses on spaces of participation and their development. These theses construct a general model of how spaces of participation can be designed and developed.

The second chapter (2, Spatiality) discusses the spatiality of social life: people's lives are always realised in one space or another in interplay with nature and man-made structures, objects, machines and devices. The second chapter thus attempts to outline a dynamic concept of space in which people, inanimate objects and spaces are seen as an interplay within one functioning entity.

The third chapter (3, Participation and changing socio-economic relations) investigates the social-policy objective of participation and relates it to the general

development of society and the economy.

The fourth chapter (4, Hope – material possibilities) sheds light onto the character of *hope* as a positive, future-oriented expectation, and discusses ways in which the possibilities offered by different arrangements of spaces and people form a material foundation for hope.

The fifth chapter (5, Work and activity in the implementation of possibilities) discusses work and other activities that can be used for implementing hopes as well as material possibilities. The fifth chapter ends with the thought that when outlining spaces of participation, we should also pay attention to entities other than locally limited, restricted spatial entities. Even local spaces of participation are situated in the sphere of the multi-formed interplay of our global society, and this fact should be noted in the development of participation spaces.

This publication is based on the work of the European Social Fund project Osallisuuden tila (Space of participation), literature and interviews.

Key words: participation, spaces, social life, hope, interplay, environmental design

SISÄLLYS

JOHDANTO:	
YLEISISTÄ TAVOITTEISTA PAIKALLISEEN TODELLISUUTEEN	9
<hr/>	
1 KUUSI TEESIÄ OSALLISUUDEN TILASTA	12
<hr/>	
I Osallisuuden tila on sosiaalisesti esteetön	12
II Lähtökohtana ovat ihmiset, tilat ja paikat	12
III Tilalla on kuusi ulottuvuutta	13
IV Tarvitaan toivoa	13
V Menetelmänä yhteiskehittäminen	14
VI Osallisuuden tila on tulevaisuuteen suuntautuva prosessi	14
2 TILALLISUUS	15
<hr/>	
2.1 Ruumis ja tilojen toiminnallisuus	15
2.2 Tilan kuusi ulottuvuutta	17
3 OSALLISUUS JA MUUTTUVAT SOSIOEKONOMISET SUHTEET	25
<hr/>	
3.1 Osallisuus sosiaalipolitiikassa ja sosiaalisuuden monet muodot	25
3.2 Osallistuminen nykykapitalismissa	26
4 TOIVO – TULEVAISUUDEN MAHDOLLISUUDET	31
<hr/>	
4.1 Toivon materiaalisuus: aina voi keksiä uutta	31
4.2 Toivon elementtejä ja rakenteita	34
5 TYÖ JA AKTIVITEETIT MAHDOLLISUUKSIEN TOTEUTTAJINA	39
<hr/>	
5.1 Osallisuuden tilojen tuottaminen työssä ja aktiviteeteissa	39
5.2 Globaali kapitalismi + valtio + muut toimijat = uudenlaiseen sosiaalipolitiikkaan?	48
LÄHTEET	50

JOHDANTO: YLEISISTÄ TAVOITTEISTA PAIKALLISEEN TODELLISUUTEEN

Politiikassa ja sosiaalipolitiikassa määritellään ja asetetaan yleisiä päämääriä ja suuntia, joihin sosioekonomista elämää pyritään suuntaamaan. Esimerkiksi Suomen ja Euroopan unionin politiikkaohjelmissa pyritään laajoihin päämääriin, kuten tasa-arvoon, ihmisten työllistymiseen, naisten aseman parantamiseen, kansallisen ja eurooppalaisen kilpailukyvyn vahvistamiseen, osallisuuden vahvistamiseen, syrjäytymisen ehkäisyyn ja ekologiseen kestävyYTEEN. Ihmiset eivät kuitenkaan elä elämäänsä abstraktin yhteiskunnan, talouden ja politiikan tavoitteissa ja rakenteissa, vaan konkreettisissa paikoissa ja sosioekonomisissa asemissa. He asuvat tietyllä paikkakunnalla, toimivat jossakin ammatissa tai ovat työttömiä, ja heidän sosiaalista asemaansa luonnehtivat myös ikä, sukupuoli, koulutus, kulutuksen ja elämän tavat sekä monet muut seikat. Poliitiikan yleiset ja abstraktit päämäärät voivat siis toteutua vain erityisissä materiaalisissa oloissa.

Tässä kirjoituksessa tarkastellaan sitä, miten yleisiä yhteiskuntapoliittisia päämääriä, osallisuuden edistämistä ja syrjäytymisen ehkäisemistä voidaan toteuttaa paikallisesti. Lähtökohtana on ajatus osallisuuden tilasta. Osallisuuden tila viittaa tiloihin ja paikkoihin, joissa yksilöt ja ryhmät voivat kohdata ja toimia yhdessä. Ihmisten osallisuus sosiaaliseen elämään toteutuu siis erilaisissa osallisuuden tiloissa. Osallisuuden tiloina voivat toimia esimerkiksi nuorten ohjaamot, ostoskeskukset, avoimet asukastilat, urheilupaikat, teatterit, näyttelytilat, kirjastot, kadut, torit, aukiot, puistot, työpaikat, yritykset, kahvilat ja kerhohuoneistot. Onnistuessaan osallisuuden tilat voivat toimia paikallisina toivon ja taloudellisen edistyksen paikkoina.

Osallisuuden tilojen vahvistaminen, muotoilu ja rakentaminen kannattaa tehdä yhteistyössä sosiaalisen ja kulttuurisen kehityksen uusien muotojen kanssa. Uudenlaiset toiminnalliset osallisuuden tilat voivat liittyä jakamistalouteen, yrittäjyyteen, erilaisiin tapahtumiin, kansalaisaktivismiin, kaupunginosayhdistysten toimintaan sekä hyvinvointipalveluiden järjestämiseen uusilla tavoilla.

Käsillä olevassa julkaisussa osallisuuden tilan käsitteen, lähestymistavan ja toteutuksen hahmottelu etenee seuraavasti.

Ensimmäisessä luvussa (1 Kuusi teesiä osallisuuden tilasta) esitetään kuusi teesiä osallisuuden tilasta ja sen kehittämisestä. Teesit esittävät yleisen mallin siitä, miten osallisuuden tiloja voidaan kehittää ja muotoilla. Seuraavissa luvuissa osallisuuden tilan käsitettä avataan, määritellään ja kehitellään yksityiskohtaisemmin. Luvut kahdesta viiteen syventävät siis ensimmäisen luvun osallisuuden tilan teesejä.

Toisessa luvussa (2 Tilallisuus) kerron sosiaalisen elämän tilallisuudesta, siitä miten ihmisten elämä aina toteutuu joissakin tiloissa ja yhteydessä luontoon sekä ihmisten tekemiin rakennuksiin, esineisiin, koneisiin ja laitteisiin. Tilat ja paikat eivät ole sosiaalisen elämän neutraaleja lavasteita, vaan toiminnan osia. Itse asiassa ihmiset itsekin ovat osa materiaalista tilaa. Esimerkiksi huone on erilainen tila fyysisesti ja sosiaalisesti riippuen siitä, onko siinä kaksi tai kolmekymmentä ihmistä. Toisessa luvussa hahmotellaan siis dynaamista tilan käsitettä, jossa ihmiset, esineet ja tilat hahmottuvat saman dynaamisen kokonaisuuden elementeiksi.

Kolmannessa luvussa (3 Osallisuus ja muuttuvat sosioekonomiset suhteet) tarkastellaan osallisuuden sosiaalipoliittista tavoitetta ja suhteutetaan se yhteiskunnan ja talouden yleiseen kehitykseen.

Osallisuuden sosiaalipoliittista päämäärää voidaan syystä kritisoida holhoavaksi ja ylhäältä päin tehdyksi, mutta se sisältää silti pääosin tavoittelemisen arvoisia asioita. Ainakaan osallisuuden vastakohta, syrjäytyminen tai syrjäyttäminen sosiaalisista suhteista ei näytä tavoittelemisen arvoiselta yhteiskunnalliselta päämäärältä.

Yksilöiden ja ryhmien aktiivinen osallisuus ei aina toteudu, jolloin kysymykseksi nousee, miten osallisuutta voisi edistää. Tämä kysymys koskee luonnollisesti etenkin heikoimmassa asemassa olevia ihmisiä, kuten päihteiden käyttäjiä, mielenterveyden ongelmista kärsiviä, työttömiä, varattomia, asunnottomia, heikossa asemassa olevia maahanmuuttajia, pakolaisia sekä yksinäisiä. Jotta ihmiset voivat alkaa parantamaan asemaansa, heidän täytyy voida nähdä ulospääsy heikosta tilanteestaan. Heillä täytyy olla toivoa. Neljännessä luvussa (4 Toivo – tulevaisuuden mahdollisuudet) valotetaan toivon luonnetta tulevaisuuteen kohdistuvana positiivisena odotuksena sekä sitä, miten tilojen ja ihmisten erilaisten järjestysten mahdollisuudet luovat toivolle materiaalsen perustan. Tilat, ihmiset, esineet, koneet ja paikat voidaan muotoilla lukemattomiin erilaisiin järjestyksiin. Nämä erilaiset järjestykset muodostavat subjektiivisen toivomisen objektiivisen materiaalsen perustan. Asiat voivat olla toisin, ja aina voidaan keksiä jotain uutta.

Materiaaliset tilat tarjoavat siis runsaasti mahdollisuuksia uudenslaisiin järjestyksiin, mutta nämä mahdolliset järjestykset eivät tavallisesti toteudu ilman

ihmisten toimintaa. Vanhastaan sitä aktiviteettia, jolla ihmiset ovat pyrkineet tekemään tiloista ja maailmasta toiveidensa mukaisia, on nimitetty työksi. Vaikka nykyisin työn käsite on politiikassa, taloudessa ja arkikielessä varattu pääosin ansiotyölle, käsittelen tässä kohdin myös muita kuin nykyisin työksi nimitettyjä aktiviteetteja. Viidennessä luvussa (5 Työ ja aktiviteetit mahdollisuuksien toteuttajina) käsitellään siis työtä ja muita aktiviteetteja, joiden avulla kolmannessa luvussa hahmoteltuja materiaalisia mahdollisuuksia ja toiveita voidaan alkaa toteuttamaan. Viides luku ja tämä julkaisu päättyvät ajatuksiin siitä, miten osallisuuden tiloja hahmoteltaessa kannattaa ottaa huomioon myös muut kuin suppean paikallisesti rajatut tilalliset kokonaisuudet. Paikallisetkin osallisuuden tilat sijaitsevat maailman yhteiskunnan monimuotoisten vuorovaikutusten piirissä, ja tämä kannattaa ottaa huomioon.

Tämä julkaisu perustuu Euroopan sosiaalirahaston Osallisuuden tila -hankkeen työskentelyyn, kirjallisuuteen sekä joihinkin haastatteluihin. Osallisuuden tila -hankkeessa pyrittiin kehittämään avointa osallisuuden tilaa Vantaan Myyrmäkeen erilaisten aktiviteettien ja kokeilujen avulla. Tämä kirjoitus on pääosin käsitteellinen osallisuuden tilan hahmotus, eikä se perustu empiiriseen tutkimukseen. Julkaisua kirjoittaessani olen kuitenkin käyttänyt hyväkseni Osallisuuden tila -hankkeen kokemuksia sekä hankkeen yhteydessä tehtyjä tutustumismatkoja Amsterdamin We Make the City -festivaalille kesällä 2018 ja pääkaupunkiseudun erilaisiin avoimiin asukastiloihin.

Kiitän Katri Laaksosta ja Harri Kostilaista, jotka myös työskentelivät Osallisuuden tila -hankkeessa, Myyrmäki-liikkeen voimahahmoa Petteri Niskasta ja niitä myyrmäkeläisiä, joiden työ ja aktiivisuus ovat osaltaan mahdollistaneet tämän julkaisun.

Helsingin Jätkäsaarella

4.3.2019

Ari Nieminen

I KUUSI TEESIÄ OSALLISUUDEN TILASTA

I OSALLISUUDEN TILA ON SOSIAALISESTI ESTEETÖN

Ihmiset elävät tiloissa, ja he muodostavat itse osan näistä tiloista. Kun ihmiset muuttavat tiloja he samalla muuttavat itseään ja elämäänsä. Samoin tilojen muutokset muuttavat ihmisiä.

Joskus sosiaalinen ja taloudellinen kehitys johtaa siihen, että tilat eriytyvät ja näivettyvät ongelmallisella tavalla. Syntyy paikallisesti ja ajallisesti määräytyneitä sosiaalisia ongelmia, kuten työttömyyttä, köyhyyttä, päihteiden käyttöä, yksinäisyyttä ja syrjäytymistä. Ongelmallisessa sosiaalisessa ja taloudellisessa tilanteessa olevat ihmiset tulevat sysätyiksi myös tilallisesti syrjään. Tällöin myös kyseisen paikallisen alueen sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen elämä kärsii. Syntyy osattomuuden tiloja ja paikkoja.

Osallisuuden tilan käsite viittaa tiloihin ja paikkoihin, joissa yllä kuvatun kaltaista kehitystä ei ole. Kehitettäessä osallisuuden tiloja lisätään osallisuutta ja vähennetään osattomuutta ja syrjäytymistä. Osallisuuden tiloina voivat toimia esimerkiksi avoimet asukastilat, ostoskeskukset, harrastustilat, urheilutilat, puistot, koulut ja yritykset.

Nykyisin ympäristön suunnittelussa kiinnitetään huomiota fyysiseen esteettömyyteen. Osallisuuden tilat ovat sosiaalisesti esteettömiä.

II LÄHTÖKOHTANA OVAT IHMISET, TILAT JA PAIKAT

Osallisuuden tilan lähestymistavan lähtökohtana ovat olemassa olevat konkreettiset tilat ja paikat, rakennukset, korttelit, puistot, luonnonympäristö, asuinalueet, ryhmät ja yksilöt.

Eri intressiryhmät kohdistavat tiloihin kaikenlaisia osin ristiriitaisia intressejä. Tällaisia ryhmiä ja intressejä ovat esimerkiksi tilojen vanhat käyttäjät, kansalaiset, julkinen hallinto, rakennusteollisuus, poliitikot, yritykset, aluesuunnittelijat, arkkitehdit sekä ympäristön suojelun ja liikenteen intressit.

Koska kaikki paikat ja alueet sekä niissä asuvat ihmiset ovat erilaisia, on tuskin olemassa yhtä kaikkialle käyvää mallia osallisuuden tilasta. Osallisuuden tilojen luomisen lähtökohtana ei ole jonkin tieteen- tai hallinnonalan määrittelemä abstrakti tila, vaan ihmiset, ryhmät, paikat ja näiden elämä.

III TILALLA ON KUUSI ULOTTUVUUTTA

Osallisuuden tilojen luomisessa on tärkeää nähdä tilojen erilaiset ominaisuudet ja näihin ominaisuuksiin kuuluvat ja kätkeytyvät mahdollisuudet. Tilalla on kuusi ulottuvuutta. Ensinnäkin tilat, joissa ihmiset elävät, sekä ihmiset itse ovat kolmiulotteisia (pituus, leveys, syvyys).

Neljäs tilan ulottuvuus on aika: menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumo. Tilan historia vaikuttaa siihen, miten tiloja käytetään tässä päivässä. Myös tilan ja ihmisten tulevaisuuden näkymät vaikuttavat nykyhetken toimintaan.

Viides tilan ulottuvuus on siitä ihmisten mielessään luoma mentaalinen tila. Vaikka tilat ovat fyysisiltä ominaisuuksiltaan selkeästi kuvattavissa ja käsitettävissä, eri yksilöillä ja ryhmillä on niistä omanlaisensa mielikuvat, odotukset, toiveet ja pelot.

Tilan kuudes ulottuvuus on siihen liittyvät mahdollisuudet (mahdolliset maailmat). Tilat, paikat ja ihmiset eivät ole paikoilleen jähmettyneitä kokonaisuuksia, vaan ne voivat toimia ja jäsentyä eri tavoilla. Nämä jäsentymisen tavat muodostavat kunkin tilan mahdolliset maailmat. Tilaan ja siinä toimiviin ihmisiin sisältyy aina useita mahdollisia maailmoja.

IV TARVITAAN TOIVOA

Minkään asian kehittäminen ei onnistu, ellei kehittämiseen osallistuvilla ole toivoa paremmasta tulevaisuudesta. Osallisuuden tilojen kehittämisessä toivolla on reaallinen pohja niissä mahdollisuuksissa, joita materiaaliin tiloihin ja ihmisiin

sisältyy (tilan kuudes ulottuvuus). Tämän lisäksi toivo perustuu yksilöiden ja ryhmien, kehittämistyön, politiikan ja talouden tulevaisuuden näkymiin sekä käytävissä oleviin resursseihin.

V MENETELMÄNÄ YHTEISKEHITTÄMINEN

Yhteiskehittäminen on osallisuuden tilojen kehittämisen menetelmä. Yhteiskehittämisessä paikalliset toimijat, esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttäjät, näitä palveluja tarjoavat ammattilaiset, paikalliset järjestöt ja aktiivit suunnittelevat ja kehittävät yhdessä paikallisia osallisuuden tiloja.

Onnistunut osallisuuden tilojen kehittäminen edellyttää onnistunutta kompromissia ja yhteistyötä eri toimijoiden ja intressien kesken. Yksipuolinen toiminta ei johda paikallisen osallisuuden tilan kehittymiseen, vaan yksittäisiin aktiviteettien saarekkeisiin.

VI OSALLISUUDEN TILA ON TULEVAISUUTEEN SUUNTAUTUVA PROSESSI

Osallisuuden tilojen kehittäminen on tulevaisuuteen suuntautuva prosessi. Onnistuneet osallisuuden tilat ovat paikallisen sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen kehityksen tiloja, joissa ihmiset voivat elää hyvää toiveikkaaseen tulevaisuuteen suuntautuvaa arkipäivää.

2 TILALLISUUS

{

 dellisessä luvussa määriteltiin osallisuuden tilan käsitettä ja lähtökohtia kuuden teesin muodossa. Seuraavissa luvuissa kerrotaan yksityiskohtaisemmin sosiaalisen elämän tilallisuudesta ja siitä, miten se kytkeytyy sosiaalipolitiikkaan, osallisuuden edistämiseen sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden toteutukseen. Keskeisinä lähteinä ja ajattelun innoittajina ovat toimineet klassikoiksi muodostuneet Henri Lefebvren ja Yi-Fu Tuanin teokset sosioekonomisen tilan tuotannosta (Lefebvre 1991, ensipainos 1974) ja tilan ja paikan kokemuksesta (Tuan 2011, ensipainos 1977) sekä Martina Löw'n uudempi yleisesitys tilan sosiologiasta (Löw 2001). Lähtökohtana ja premissinä on ihmisen ruumiillisuus ja sosiaalisen elämän materiaalisuus.

2.1 RUUMIS JA TILOJEN TOIMINNALLISUUS

Ihmiset elävät tiloissa, liikkuvat, toimivat, tekevät työtä erilaisissa paikoissa, rakennuksissa ja ympäristöissä. Itse asiassa ihmiset ovat itsekin tilaa; heillä on pituus, leveys, syvyys ja muita tilan fyysisiä ominaisuuksia. Tila ei olekaan pelkästään toiminnan ja elämän näyttämö tai säiliö, vaan ihmiset itse ovat tilaa (Lefebvre 1991; Löw 2001). Esimerkiksi laivaterminaali on hyvin erilainen tila silloin, kun se on tyhjillään ja silloin kun se on täynnä matkatavaroita ja ihmisiä, jotka tungeksivat kohti lähtöportteja. Täysi laivaterminaali poikkeaa tyhjältä sekä fyysisiltä (ihmisten painavat, he liikkuvat fyysisinä olentoina, kengät kuluttavat lattiaa) että sosiaalisilta ominaisuuksiltaan (ihmiset jakautuvat iän, sosioekonomisen aseman, statuksen ja sukupuolen mukaan).

Ihmisten ruumiillisuus muodostaa tilojen ja maantieteellisten paikkojen ensimmäisen mitan (ks. Tuan 2011, 34–35). Esimerkiksi monumentaalirakennukset ovat suuria suhteessa ihmisen kehoon, valtameri on suuri, koska sen ylittäminen kestää pitkään ja puutarha on pieni, jos yksi ihminen pystyy hyvin huolehtimaan siitä koko kesän. Tilojen ja ruumiillisuuden vaikutusta voi itse kukin tutkia ja tarkastella käymällä erilaisissa tiloissa ja paikoissa. Autiomaan ja meren rannaton tyhjyys tuottaa erilaisen tilallis-ruumiillisen kokemuksen kuin kauppa, urheiluhalli, teatteri, maalaistalo tai kerrostalon huoneisto.

Ruumiillisuus on monilla tavoilla kiinnitettynä tiloihin ja niissä tapahtuviin toimintoihin. Vaatetus, hiusten kampausta, kellot, korut, laukut ja muut esineet, joita ihmiset kantavat mukanaan liittävät kehon sosioekonomisiin aktiviteetteihin. Ihmisen vaatetuksesta, hänen mukanaan olevista esineistä sekä hänen ruumiinkielestään pystyy päättelemään paljon hänen asemastaan yhteiskunnassa ja taloudessa. Itse asiassa yksilön ruumis ja siihen liitetyt objektit ja tilalliset kokonaisuudet muodostavat yksilön laajennetun ruumiin (laajennetun ruumiin käsitteestä ks. Nieminen 2016, 102–103).

Tämän julkaisun dynaamisen tilakäsityksen voi tiivistää kaavaan:

*tila = fyysinen tila + ruumis + toiminta + tuotetut esineet
ja palvelut + luonnon materiaalit, kasvit, eläimet*

Tällä toiminnallisella tilallisuudella on hyvin läheinen suhde luontoon, luonnonmateriaaleihin ja niiden muuttamiseen työn avulla. Työn kautta ihmiset ovat vuorovaikutuksessa luonnon kanssa ja luonnon materiaaleja käytetään sosiaalisten tilojen luomiseen (ks. esim. Marx 1974, 168–174). Lisäksi tuotanto vaikuttaa luontoon ja muokkaa sitä merkittävästi. Tässä mielessä ihminen on itse yksi luonnonvoimista, ja ottaen huomioon ihmiskunnan suuren vaikutuksen maapallon luontoon, varsin huomattava luonnonvoima. Luonnon, tilojen ja ihmisten välisiä suhteita voi kuvata kuviolla:

Luonto, luonnonmateriaalit -> työ -> sosiokulttuuriset tilat

Kuvion takaisinkytkentä (feedback) kulttuurisesta tilasta takaisin luontoon tuo esille sosioekonomisten tilojen tuottamisen ympäristökysymykset, kuten ilmaston lämpenemisen.

Edellä esitetty tilakäsitys tulee hyvin lähelle ranskalaisen sosiologin Bruno Latourin toimijaverkko-teoriaa, jossa sosiaalisen toiminnan aktiivisia osanottajia eivät ole pelkästään yksilöt ja ryhmät, vaan myös rakennettu- ja luonnonympäristö, koneet, laitteet, eläimet ja kasvit. Latour kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, että sanomalehdissä esiintyy tavallisissa uutisissa mitä erilaisimpia esineitä, olioita ja tapahtumia, joiden vuorovaikutusta lehdissä kuvataan (Latour 2006, 2010).

Yllä esitetystä kaavasta voi jo päätellä, että jokainen yhteiskunta, yhteisö tai sosioekonominen muodostuma muodostaa ja tuottaa omanlaisensa tilan. Esimerkiksi maatalousvaltaista yhteiskuntaa ja taloutta luonnehtii viljelty kulttuurimaisema, maataloustuotteiden varastorakennukset, tallit, navetat, tiet kylien ja asumusten välillä; pienet kaupungit. (Ks. Lefebvre 1991.)

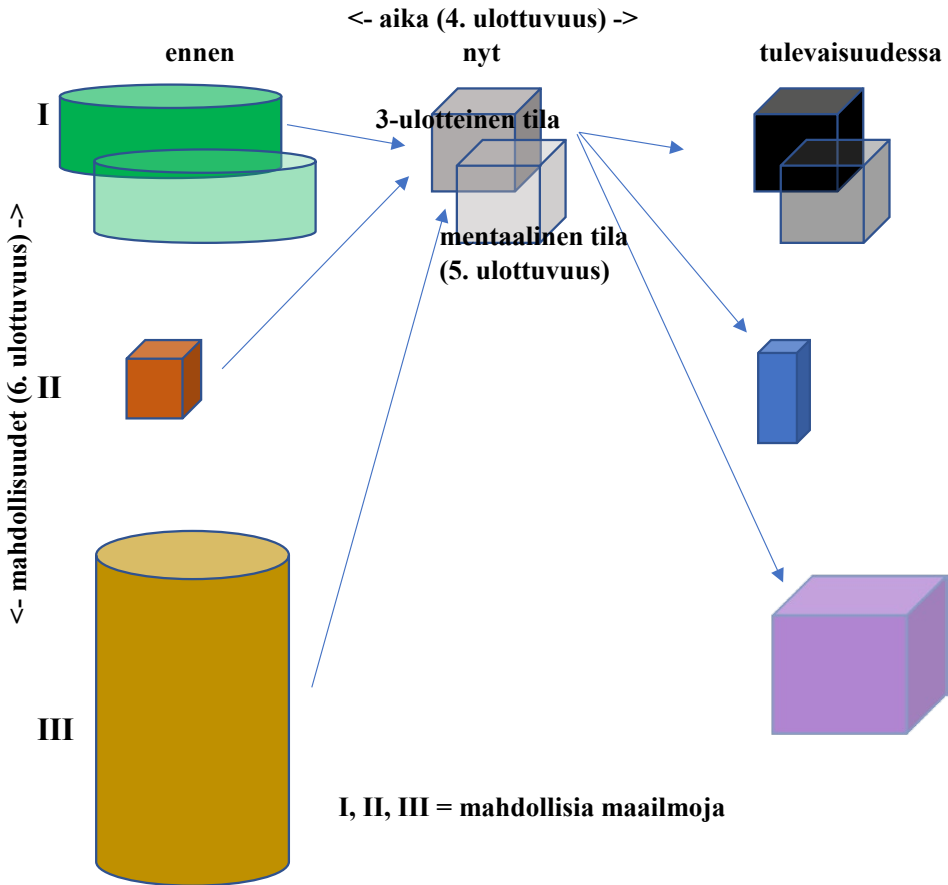
Tila muodostaa fyysisesti paikan ja ajan yhtenäisen jatkumon, yhden tilan, mutta sosiaalisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti tilat ja ihmiset jakavat tilan kulloinkin vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen vallan, työnjaon ja valtasuhteiden mukaisesti (Lefebvre 1991). Näin syntyy suuri määrä tiloja ja toimintoja, jotka yhtäältä sulkevat ihmisiä ulkopuolelle (esimerkiksi työttömällä ei ole pääsyä työpaikoille, köyhät eivät tee mitään kalliissa kaupoissa, ja se, joka ei osaa luistella ei ole luisteluradalla) ja toisaalta sulkevat heidät sisäänsä (esimerkiksi työlliset tekevät työtä työpaikoilla, neulontakerho kokoontuu neulomaan jonkun jäsenen kotiin, saunaporukka käy samassa saunassa, sotilaat majoitetaan kasarmiin). Esimerkiksi nykyisen maailman tila on jaettu (kansallis)valtioiden kesken, ja valtiot jakautuvat pienempiin paikallisiin ja alueellisiin hallintoyksiköihin. Yhteiskunnasta ja sen toimintaperiaatteista voikin päätellä paljon pelkästään seuraamalla ihmisten toimintaa ja olemisen tapaa tiloissa, siis sitä tapaa, jolla tilat on jaettu ja niitä välineitä, joita tiloissa käytetään.

2.2 TILAN KUUSI ULOTTUVUUTTA

Jokainen yhteiskunnallinen järjestys tuottaa siis omanlaisensa materiaalsen tilan, jonka toiminnan kautta se on olemassa, ja toisaalta tuotettu materiaalsen tila luo tietynlaisen sosiaalisen järjestyksen. Yhteiskunnallinen toiminta luo tilan ja tila luo yhteiskunnan. Miten tätä sosiaalista tilaa voisi ymmärtää, tulkita ja analysoida? Mitkä ovat sen osat ja millaisessa vuorovaikutuksessa ne ovat keskenään? Mitkä ovat ne tekijät, jotka pitävät ihmisiä yhdessä sosiaalisissa suhteissa tilassa?

Yhteiskunta on sosiaalisten, taloudellisten ja valtasuhteiden kokonaisuus. Se on järjestelmä, jonka osat eli ryhmät ja yksilöt vaikuttavat toisiinsa, ja jolla on rajat. Sosiaalisen kokonaisuuden rajojen määrittely auttaa käsittelemään tätä kokonaisuutta, sillä jos yhteiskunnallisilla kokonaisuuksilla ei olisi rajoja, niitä ei voitaisi käsitteellistää, koska huomioon otettavia ilmiöitä, järjestelmän osia ja vuorovaikutuksen muotoja olisi lukemattomia (yhteiskunnan rajan kysymyksestä ks. Luhmann 1997a, 75–91).

Seuraavassa kuviossa (kuvio 1) on esitetty kuusiulotteinen malli sosiaalisesta tilasta. Tällä mallilla on kaksi tavoitetta. Ensimmäinen pyrin sen avulla näkemään tilan ja tilallisuuden mahdollisimman avoimesti ja laajasta perspektiivistä. Tällainen näkökulma on tarpeen, jotta osallisuuden tiloja kehitettäessä ymmärrettäisiin ottaa huomioon kaikki ne mahdollisuudet, joita sosiaaliseen tilallisuuteen kätkeytyy. Toiseksi mallin tarkoitus on tuoda järjestystä ja systematiikkaa siihen tapaan, jolla sosiaalista tilallisuutta käsitteellistetään.

KUVIO 1. Tilan kuusi ulottuvuutta

Tilan kolme ensimmäistä ulottuvuutta ovat korkeus, pituus ja syvyys. Korkeus ja pituus muodostavat kaksiulotteisen tilan, kuten tämän julkaisun sivu, jolla kuvio 1 on. Kun korkeuteen ja pituuteen lisätään syvyys, saadaan kolmiulotteinen tila. Näillä ominaisuuksilla voidaan myös kuvata ihmisen ruumista. Tilan muodolla ja koolla on suuri merkitys sosiaalisen toiminnan kannalta. Esimerkiksi pitkän-

omainen ja niukasti pieni kerhohuone suuntaa yhteistoimintaa eri suuntaan kuin suuri neliömäinen ja runsaasti varustettu kerhohuone. Kummankin kerhohuoneen luonne muuttuu sen mukaan, kuinka monta ihmistä siellä toimii ja millaisia nämä ihmiset ovat.

Nämä kolme ulottuvuutta kertovat myös siitä, miten pienemmät tilat sijaitsevat suuremmissa tiloissa, miten kaukana tilat ovat toisistaan ja miten ne sijoittuvat suhteessa toisiinsa. Esimerkiksi nykyisessä kaupunkirakenteessa voidaan useimmiten erottaa toisistaan kaupunkien keskustat, joissa sijaitsevat usein poliittisen ja taloudellisen vallan keskeiset rakennukset ja toimijat (ministeriöt, kaupungin hallinto, monumentaalirakennukset, keskeiset muistomerkit, tärkeimmät kirkot ja kalleimmat ostoskadut). Kauempana keskustasta sijaitsevat asuinalueet, teollisuus-, pienteollisuus- ja varastoalueet, keskustaa kiertävät kehätiet, lähiöt ja näistä erillään rikkaiden villat.

Yhteiskunnan keskeisistä toiminnoista, rahan ja vallan keskuksista erilleen joutuminen, syrjäytyminen ja osattomuus saa usein myös tilallisen ilmauksensa. Esimerkiksi työttömien osallistamiseen tarkoitettut työpajat sijaitsevat usein kaupunkien laitamien pienteollisuusalueilla ja sosiaalipalvelut sijaitsevat hyvin harvoin kaupunkien keskeisillä paikoilla.

Kulttuurikehityksen ja luonnonolosuhteiden väliset suhteet ovat vaikuttaneet eurooppalaisten kaupunkien rakenteeseen kolmiulotteisessa tilassa: Rikkaiden villat sijaitsevat usein väljästi sijoiteltuina luonnonkauniilla paikoilla, jotka ovat kalliita ostaa. Monissa Euroopan maissa kaupungin länsipuoli (esimerkiksi Lontoon West End, Espoon Westend) on ollut rikkaiden asuinaluetta, kun taas itäpuolella (esimerkiksi Lontoon East End, Helsingin Kallio ja itäiset kaupunginosat) ovat sijainneet tehtaat ja köyhempien asuinalueet. Tämä on johtunut siitä, että Atlantilta puhaltavat tuulet vievät tehtaiden savuja ja hajuja lännestä itään, joten lännessä olevat alueet kärsivät vähemmän tehtaiden savuista.

Hajusta kertominen tuo esille tilan ruumiillisen aistimellisuuden. Tiloissa toimiessamme ja eläessämme koemme ja tuotamme niitä kaikilla aisteillamme: hajulla, näöllä, kuulolla, kosketuksella, tasapainoaistilla ja makuaistilla (Tuan 2011, 8–18; ks. myös Plummer 2016). Kuviossa 1 tilojen erilaisia laadullisia ja määrällisiä eroja on havainnollistettu kuviossa kuvattujen kolmiulotteisten tilojen erilaisilla muodoilla, koolla ja väreillä.

Edellä esitetyt esimerkit teollisuuden hajuista ja savuista voivat tuntua joistakin lukijoista vanhahtavilta, kun suuri osa savupiipputeollisuudesta on häipynyt Suomesta ja Euroopasta Aasiaan globaalin kapitalismin tilojen ja työnjaon uudessa tilallisessa järjestyksessä. Esimerkki tuo siis esille myös tilan neljännen ulottu-

vuoden, ajan. Tila on aina olemassa ajassa. Tilalla on nykyhetki, menneisyys ja tulevaisuus, historia.

Nykyhetkessä olemassa olevalla tilalla on historiansa; se ei ole aina ollut samanlainen, vaan se on rakennettu, tuotettu ja kehitetty aiemmin, se on muuttunut ajassa sellaiseksi kuin se on nyt ja se tulee tulevaisuudessa todennäköisesti muuttumaan toisenlaiseksi kuin se nyt on. Tiloja ja toimintoja tulee siis tarkastella ajankulussa menneisyydestä nykyhetkeen ja nykyhetkestä tulevaisuuteen. Esimerkiksi kaupungin asuinalueilla on historiansa ja muutoksensa. Uusia rakennuksia ja alueita nousee, vanhat rappeutuvat tai niitä korjataan, ja ne kokevat uuden kuokoistuksen ajan. Sosioekonomisille aktiviteeteille, kuten palkkatyölle tai kotitöille on tyypillistä suuntautuminen tulevaisuuteen: ihmiset työskentelevät tänään saadakseen huomenna jotakin. Nykyhetken tilassa elämiseen ja toimimiseen kuuluu siis oleellisesti mielikuva ja suunnitelma siitä, millainen tila ja toiminta on tulevaisuudessa. Lisäksi näkemys, mikä meillä on menneisyydestä vaikuttaa siihen, miten toimimme tänään ja mitä odotamme tulevaisuudelta.

Oletetaan esimerkiksi, että lähiön asukkaat näkevät lähiönsä historian esimerkkinä luonnonläheisestä modernista elämänmuodosta, joka aikoinaan tarjosi sinne muuttaneille paremmat elinolosuhteet kuin kuihtuva maaseutu. Tällöin heidän on suhteellisen helppo vaatia lähiön rapistuneiden rakenteiden korjaamista, koska he uskovat ja toivovat lähiön mahdollisuuksiin myös tulevaisuudessa. Toisaalta, jos lähiön asukkaat näkevät lähiön esimerkkinä ekologisesti tuhoisasta elämäntavasta, joka perustuu historiallisesti vääränlaiseen ja luontoa tuhoavaan teollistumiseen, niin lähiön tulevaisuudenkuvaksi voi tulla sen hajottaminen pienempiin asuinalueisiin, joilla elämäntapa voisi olla ekologisempi. Historiallisen kehityksen, menneisyyden ja tulevaisuuden tulkinta vaikuttaa siis siihen, miten nykyiset tilat mielletään ja miten niissä toimitaan. (Ks. Koselleck 1985.)

Tilojen ajallisuus tuo esille tärkeän käsitteellisen erottelun (tilan ja paikan erotelusta ks. Tuan 2011). ”Tila” viittaa usein sellaiseen paikalliseen kokonaisuuteen, jota ei ole määritelty tarkkaan, ja jossa voi siis tapahtua erilaisia toimintoja. Esimerkiksi kaupunkitilassa yleensä, rakentamattomalla kaupungin reunan joutomaalla, luonnonympäristössä, merellä tai taiteen tekemiseen tarkoitetuissa tiloissa voi tapahtua erilaisia asioita. Tila sinänsä ei määrittele tai pakota tietynlaiseen toimintaan, se on suhteellisen vapaa.

”Paikka” taas viittaa tilaan, jonka käyttötarkoitus sekä siinä harjoitettava toiminta on varsin tarkkaan määritelty. Malliesimerkkejä tiloista, jotka määrittelevät tarkkaan niissä harjoitettavan toiminnan ovat työpaikat, koulut, urheilukentät, kaupat ja ravintolat. Kaikissa näissä paikoissa niissä toimivilla ihmisillä on suh-

teellisen tarkkaan määriteltyt roolit ja aktiviteetit. Tilan ja paikan ero on kuitenkin suhteellinen, sillä mikään paikka ei ole niin aukottomasti tietynlaiseksi rakennettu ja määritelty, etteikö siellä voisi silti tehdä erilaisia asioita. Toisaalta mikään tila ei mahdollista millaista hyvänsä toimintaa.

Tilojen kehityksessä vapaat tilat muuttuvat jatkuvasti määritellyiksi paikoiksi, ja toisaalta, kun jonkin paikan toiminto vanhenee tai poistuu muuten käytöstä, paikasta tulee uudelleen tilaa. Esimerkiksi hylätyistä tehtaista, kauppahalleista ja asuinalueista näiden paikkojen määritykset ovat rapistuneet ja kuolleet pois, jolloin ne muuttuvat vapaan toiminnan tiloiksi. Monissa maissa erilaiset vaihtoehtoiset ryhmät ovatkin vallanneet käyttöönsä hylättyjä rakennuksia ja muuttaneet näitä tiloja mieleisikseen paikoiksi. Muuttamalla muuten vajaakäytössä olevan tilan kansalaisaktiivismin paikaksi aktivistit tuottavat ja tekevät paikkoja. (Ks. esim. *The Mobile City* 2019; Kemnitz, Conrad & Täger 2017; Kiendl 2008; *Project for Public Spaces* 2019.)

Kun puhutaan tilojen neliulotteisesta näkemisestä, kokemisesta ja tulkitsemisesta, lähestytään jo tilan viidettä ulottuvuutta, mentaalista tilaa, jota kuvataan kuviossa 1 osittain läpinäkyvillä kuvioilla, jotka ovat osittain kolmiulotteisten tilojen päällä. Mentaalisen tilan käsitteellä viitataan siihen, että materiaalisissa tiloissa toimimisen ja elämisen lisäksi ihmisillä on myös mentaalisia, mielen sisäisiä, mielikuvia, käsityksiä ja käsitteitä tiloista ja paikoista. Esimerkiksi koululuokka voi näyttäytyä opettajalle enemmän tai vähemmän mieluisalta työpaikalta, koulukiusatulle oppilaalle kidutuskammiolta ja ahkeralle koululaiselle ponnahduslaudalta loistavaan tulevaisuuteen.

Mentaalisen tilan elementtiin liittyy nykyisin läheisesti se vuorovaikutus ja mentaalisten tilojen tuottaminen, joka tapahtuu netin välityksellä. Toisiinsa liitettyjen tietokoneiden, kännyköiden, tablettien ja muiden välineiden avulla yksilöt ja ryhmät voivat olla lähes jatkuvasti yhteydessä keskenään ja kommunikoida keskenään kirjoittamalla, puhumalla ja kuvien avulla. Nykyisin onkin tavallista, että jonkin materiaalisen tilan toimintaan kiinnittyy myös tuohon tilaan liittyvä mentaalinen tila, esimerkiksi Facebookissa tai muissa sosiaalisissa medioissa. Kommunikointi uuden tietotekniikan avulla mahdollistaa myös sosiaalisen toiminnan virtuaalisten tilojen luomisen, jotka ovat olemassa vain tietokoneverkossa. (Löw 2001, 93–104; Dijk 2012).

Fyysisiin tiloihin kiinnittyy tavallisesti niitä koskevia mielikuvia, odotuksia ja käsityksiä. Tällaisia käsityksiä, mentaalisia tiloja, käytetään myös hyväksi, kun pyritään saamaan ihmiset toimimaan tietyllä tavalla; esimerkiksi monumentaalirakennukset ja sosiaali- ja terveydenhoidon toimitilat sekä työpaikat pyrkivät

rakenteillaan ohjaamaan ihmisiä toimimaan tietyillä tavoilla. Rakennetun ympäristön muotoilu tietyinlaisiksi onkin yksi valtasuhteiden tehokkaimpia muotoja (ks. Wrong 2017).

Siinä missä menneisyyttä ja tulevaisuutta koskevien käsitysten (tilan aikaulottuvuus) täytyy olla reaalisesti mahdollinen, mentaalisen tilan ei tarvitse noudattaa ajan ja paikan lakeja, vaan ihmiset voivat kuvitella millaisia tiloja tahansa, myös fyysisesti mahdottomia.

Representationaaliset eli varta vasten jotakin ilmiötä, ihannetta tai päämäärää esittävät tilat ja paikat pyrkivät herättämään henkiin tietyinlaisia mentaalisia tiloja, kuten sitoutumista johonkin päämäärään, yhteisöön, ihanteeseen tai maailmankuvaan. Esimerkkejä tällaisista selkeästi esittävästä tiloista ja paljon symbolista merkitystä kantavista tiloista ovat sankarihaudat, muistomerkit, kirkot sekä julkiset ja yksityiset monumentaaliset rakennukset.

Tilan mentaaliset representaatiot (esitykset) taas esittävät käsitteellisesti tai symbolisesti tilojen käyttötapoja ja merkityksiä. Koska mentaalisia tiloja voi määrittellä, muotoilla ja rakentaa vapaasti, tilojen mentaalisten representaatioiden tarkoituksena on tavallisesti kuvata ja määrittellä tiloja siten, ettei niitä voida kuvata ja määrittellä miten hyvänsä. Esimerkiksi kaupunkisuunnittelussa ja arkkitehtuurissa ja estetiikassa harjoitetaan mentaalisia tiloja koskevaa järjestyksen ylläpitämistä. Mentaalisten tilojen representaatioiden tarkoitus on ehkäistä mentaalisten tilojen vapaata muodostusta eli normien mukaisten representaatioiden tehtävä on sama kuin rakennetun ympäristön: toiminnan määrittely, suuntaaminen ja rajoittaminen. (Representationaalisista tiloista ja tilojen representaatioista ks. Lefebvre 1991.)

Aivan kuten materiaallinen tila, mentaalinen tilakin voi olla tyhjä, puolityhjä tai täysi. Mentaalisesti tyhjiä instituutioita ja organisaatioita ovat ne, joiden mentaaliseen tilaan kukaan ei osallistu. Tällaisia tiloja ovat esimerkiksi tavat ja ihanteet, joita ei enää noudateta, niistä on tullut raunioita. Esimerkiksi sosialistisen blokin romahdus 1980-luvun lopussa paljasti, että sen instituutiot olivat olleet jo jonkin aikaa mentaalisesti tyhjiä. Täysisiä instituutioita ja organisaatioita ovat taas ne, joiden mukaista toimintaa harjoitetaan yleisesti ja joihin yleisesti uskotaan (esimerkiksi peruskoulu, armeija, valtio). Sen lisäksi, että mentaaliset tilat voivat olla enemmän tai vähemmän täysisiä, yksilöt tai ryhmät ovat niiden muodostamassa tilassa tietyissä asemissa ja liikkuvat näissä mentaalisisissa tiloissa paikasta toiseen, kuten materiaalisissa tiloissakin (ihmiset voidaan määrittellä kategorioihin, kuten työttömät, ”syrjäytyneet”, nuoret, vanhat, alkoholistit, raittiit).

Tilat ja paikat tuotetaan tarkoituksellisesti tietynlaisiksi. Rakennukset, tiet, kadut, pellot, koneet, laitteet ja sisustuksen elementit sijaitsevat tietyssä järjestyksessä, mutta ne voisivat sijoittua toiseenkin järjestykseen; tilat, paikat ja maailma voisivatkin olla toisenlaisia. Tilaan sisältyvä erilaisten järjestysten mahdollisuus on tilan kuudes ulottuvuus. Erilaiset mahdolliset järjestykset ovat mahdollisia maailmoja, joita on useita sekä menneisyydessä että tulevaisuudessa. (Mahdollisista maailmoista ks. Menzel 2019.)

Menneisyydessä on mahdollisia maailmoja, jotka poikkeavat nykyisestä historiakuvastamme, koska voi olla, että nykyinen käsityksemme historiasta ei olekaan ainoa tai oikea. Myös tulevaisuudessa on lukuisia mahdollisia maailmoja, sillä ei voida tietää, miten paikat, tilat ja toiminnot järjestyvät ja tuotetaan tulevaisuudessa.

Ihmiset elävät elämäänsä ajan virrassa ja tietävät tämän, heillä on mielessä mielikuvat menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta. Myös menneisyyden ihmisillä ja tiloilla oli menneisyytensä, nykyisyytensä ja tulevaisuutensa. Sama pätee tulevaisuuteen, silläkin on menneisyytensä (joka on nykyhetki) ja tulevaisuutensa, joka toteutuu seuraavaksi. Näin eri ajankohtien mahdolliset maailmat ja niihin kätkeytyvät tunnetut ja tuntemattomat mahdollisuudet liikkuvat ajankulun mukana. (Ks. Koselleck 1985.)

Edellä esitetyn kuusiulotteisen tilan mallin tai teorian tarkoituksena on tulkita ja analysoida tilallisuutta, jotta olisi mahdollista nähdä tilallisuus mahdollisimman monipuolisesti. Tilallisuuden monipuolinen ymmärtäminen edistää taas osallisuuden tilojen luomista, koska se auttaa näkemään tiloja eri näkökulmista ja hahmottamaan niihin liittyviä mahdollisuuksia. Seuraavaksi kerron esimerkin siitä, miten tilan kuusi elementtiä tulivat näkyviin Osallisuuden tila -hankkeen käytännön toiminnassa.

Hankkeen alussa, vuoden 2018 maaliskuussa avattiin Myyrmäen asuinalueella Vantaalla Isomyyri-ostoskeskuksen kolmannessa kerroksessa sijaitsevan Myyrinki-asukastilan yhteydessä uusi avoin asukastila. Huone oli noin 30 neliömetrin suuruinen pitkänomainen huone, joka oli juuri remontoitu, ja siellä oli uusi keittiö, tuoleja, sohvia, tietokoneita ja suuri televisio seinällä. Noin 20 henkilöä saattoi mukavasti kokoontua tilassa. Tosin tilan pitkänomaisuus häiritsi tasaveroisen keskustelutilaisuuden luomista, koska ihmiset eivät voineet asettua ympyrän muotoiseen vuorovaikutuksen tilaan. Tilan käyttöä häiritsi myös se, että se sijaitsi suhteellisen kaukana sisääntuloaulasta, jolloin sinne pääsy ei ollut kovin avointa. Tilaan olisi päässyt suoraan rappukäytävästä, mutta johtuen erään toisen samassa

talossa toimivan organisaation vastustuksesta suoraa käyntiä rappukäytävästä ei voitu avata. Lisäksi tilan avoimuutta kaikille avoimena osallisuuden tilana rajoitti se, että Myyrinki-asukastila sijaitsi syrjässä Myyrmäessä vanhan vähällä käytöllä olevan Isomyyri-ostoskeskuksen ylänurkassa.

Nämä havainnot kertovat kaikki tilallisuuden kolmesta ensimmäisestä ulottuvuudesta; leveydestä, pituudesta ja syvyydestä. Näihin ominaisuuksiin kuuluu myös kuvaus siitä, miten avattu avoin tila sijaitsi suhteessa Myyrmäen alueeseen ja ostoskeskukseen.

Maaliskuussa avatun osallisuuden tilan aikaulottuvuus (neljäs ulottuvuus) tuli näkyviin siinä, että kun tila oli avattu, kansalaistilojen aiemmat aktiiviset käyttäjät pyrkivät saamaan tilan omaan käyttöönsä ja pyrkivät rajoittamaan uusien käyttäjien saapumista tilaan. Näin tilojen käytön historia alkoi vaikuttamaan uuden tilan käyttöön nykyhetkessä. Tilan aikaulottuvuuteen kuului myös se, että tiedettiin että ostoskeskus, jossa avattu osallisuuden tila oli, tultaisiin purkamaan joidenkin vuosien kuluttua. Tämän konkreettisen osallisuuden tilan tulevaisuus jäisi siis auttamatta lyhyehköksi.

Osallisuuden tilan mentaalisen ulottuvuuden (viides ulottuvuus) arviointi on vaikeampaa kuin muiden ulottuvuuksien, koska Osallisuuden tilan hankkeeseen ei sisältynyt tutkimusta siitä, miten ihmiset mielsivät avatun tilan. Edellä esitetyt havainnot kertovat kuitenkin epäsuorasti siitä, että tilan käyttäjät näkivät tilan suhteellisen traditionaalisenasukastilana.

Tilan kuudetta eli mahdollisuuksien ulottuvuutta on jo sivuttu edellä aikaulottuvuuden kohdalla: Myyringin tilojen käytön perinteet ja vakiintuneet käyttäjäryhmät rajoittivat osaltaan uusien mahdollisuuksien toteutumista. Juuri uudet käyttäjäryhmät olisivat voineet tuoda mukanaan uusia ideoita ja aiemmin toteutumattomia mahdollisuuksia tilojen käytössä. Avatussa osallisuuden tilassa toteutettiin kyllä pienimuotoisia koulutustilaisuuksia vapaaehtoisille, jotka olisivat voineet pitää tilaa auki ja toimia sen emäntinä ja isäntinä (uusi mahdollinen maailma), mutta käytännössä tämä toiminta jäi vähäiseksi, osin tilan syrjäisestä sijainnista, osin tilojen käyttöön liittyvien rajoittavien traditioiden voimasta.

3 OSALLISUUS JA MUUTTUVAT SOSIOEKONOMISET SUHTEET

Edellisessä luvussa määriteltiin tilallisuutta ja sen elementtejä. Tässä luvussa käsitellään osallisuuden tilan toista termiä, osallisuutta, ja tarkastellaan osallisuuden yhteyksiä tiloihin ja sosioekonomiseen järjestykseen.

3.1 OSALLISUUS SOSIAALIPOLITIIKASSA JA SOSIAALISUUDEN MONET MUODOT

”Osallisuus” on viime vuosikymmeninä noussut keskeiseksi tavoitteeksi sosiaalipolitiikassa sekä sosiaali- ja terveyspalveluissa. Itse asiassa se on noussut keskeiseksi tavoitteeksi melkein kaikilla julkisen sektorin toiminnan alueilla, kuten politiikassa, kasvatuksessa, koulutuksessa, liikuntatoimessa, kulttuuritoimessa, kirjastoissa, kaupunkisuunnittelussa ja niin edelleen. Tätä kirjoitettaessa (22.2.2019) ”osallisuus”-hakusana Google-hakupalvelussa tuotti 1 420 000 osumaa netissä.

Käsitteellisesti osallisuuden, tai inklusion, vastinpariksi asettuu luontevasti syrjäytyminen tai eksklusio, jolla viitataan ulosjäämiseen tai ulossulkemiseen keskeisistä sosioekonomisista toiminnoista, kuten esimerkiksi ansiotyöstä. Sosiaalipoliittisen keskustelun piirissä tunnutaan useimmiten oletettavan, että kaikki eksklusiivinen on haitallista, mutta todellisuudessa inklusio ja eksklusio ovat tavallisia sosiaalisen vuorovaikutuksen ja integraation prosesseja (Luhmann 1997b, 618–634).

On hyvin tavallista, että ihmiset sekä liittyvät tai heitä liitetään erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin tai kategorioihin ja että heitä myös suljetaan ulos eri ryhmien jäsenyydestä. Tässä yleisessä sosiaalisessa dynamiikassa ei tavallisesti ole mitään ongelmallista tai patologista. Kukapa haluaisi kuulua kaikkiin mahdollisiin maailmassa oleviin sosiaalisiin ryhmiin? On esimerkiksi olemassa useita harrastuksiin ja erilaisiin toimintoihin liittyviä ryhmiä kuten ompeluseurat, ammunnan harrastajat, ruoanlaitosta innostuneet, pitkänmatkan juoksijat, elokuvien harrastajat, jalkapallon pelaajat, veneiden rakentajat, postimerkkien kerääjät ja vapaasukeltajat.

Tuskin kukaan haluaisi kuulua jäsenenä kaikkiin näihin ryhmiin. Eksklusiosta ja syrjäytymisestä tai syrjäyttämisestä tulee ongelma vasta sitten kun yksilöitä tai ryhmiä on suljettu ulos keskeisistä sosioekonomisen elämän toiminnoista tai resursseista, kuten ansiotyöstä, asumisesta, riittävästä ravinnosta ja tarpeellisista tai halutuista sosiaalisista suhteista.

Osallisuuden erikoisuus sosiaalipolitiikan ja sosiaali- ja terveystalouden tavoitteena on sen kokonaisvaltaisuus. Osallisuudessa tavoitellaan monipuolista integraatiota yhteiskunnan ja talouden erilaisiin toimintoihin, ei pelkästään yksittäisen sosiaalisen ongelman, kuten köyhyyden, päihteiden käytön tai työttömyyden ratkaisemista (ks. Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017).

Esimerkiksi Helka Raivio ja Jouko Karjalainen soveltavat osallisuuden viitekehyksessään Erik Allardtin laajaa hyvinvoinnin teoriaa. Tällöin osallisuuteen kuuluvat ”having” (riittävä toimeentulo, hyvinvointi, turvallisuus), ”acting” (valtaisuus, toimijuus) sekä ”belonging” (yhteisyys, jäsenyys). Vastaavasti osallisuuden vastakohtaa eli syrjäytymistä luonnehtivat taloudellinen ja terveydellinen huono-osaisuus, turvattomuus, vieraantuminen, objektiivisuus, vetäytyminen ja osattomuus. (Raivio 2018, 103)

Myös osallisuuden tilan ideaan kuuluu ajatus monitahoisesta tilallisesta kiinnittymisestä kulttuurisiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin suhteisiin (osallisuuden tilan ideasta ks. myös Isola ym. 2017, 14, 19). Mutta miksi sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikassa kiinnitetään näin voimakkaasti huomiota yksilöiden ja ryhmien kokonaisvaltaiseen sosiaaliseen integraatioon, varsinkin kun tuntuisi helpommalta pyrkiä ratkaisemaan yksittäisiä sosiaalisia ongelmia, kuten työttömyyttä, köyhyyttä, rikollisuutta tai päihteiden käyttöä?

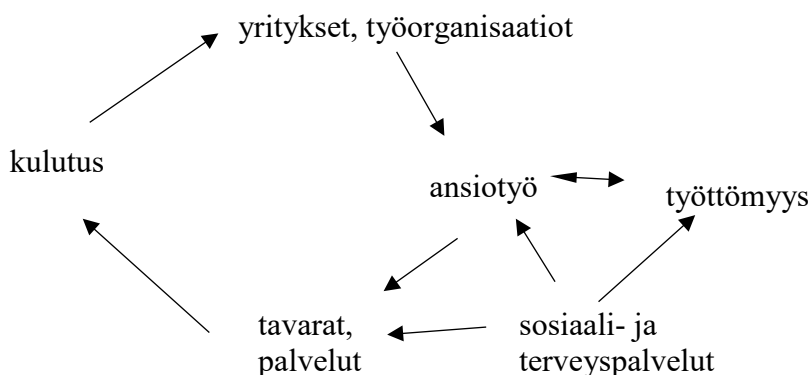
3.2 OSALLISTUMINEN NYKYKAPITALISMISSA

Sosiaalipolitiikka ja hyvinvointipalvelut eivät ole yhteiskunnasta ja taloudesta irrallinen saareke, vaan liittyvät läheisesti yleiseen sosioekonomiseen kehitykseen. Erityisesti sosiaalipolitiikan yhteys kapitalistiseen talouteen on tärkeää, koska työn ja taloudellisen toimeentulon pulmat ovat monien sosiaalisten ongelmien taustalla.

Ennen kuin käsittelen osallistumista talouden ja työn kannalta, on kuitenkin syytä määritellä, mitä tässä tarkoitan ”kapitalismilla”. Kapitalismi on talouden ja työn organisoinnin muoto, jolle on tyypillistä työntekijöiden ja työvälineiden

omistuksen erottaminen toisistaan. Palkkatyöntekijöiden on myytävä työvoimaansa työmarkkinoilla tullakseen taloudellisesti toimeen (pääomasuhde työntekijöiden ja työnantajien välinen). Toiseksi kapitalismissa työn tekeminen ja tuotanto toteutuvat suurehkoissa tai suurissa yritys- ja työorganisaatioissa. Kolmanneksi työorganisaatioissa tuotetut palvelut ja tavarat myydään markkinoilla. Toisin sanoen, kapitalismi on talouden ja työn organisoinnin muoto, jossa työn tekeminen tapahtuu pääosin yksityisessä omistuksessa olevissa yrityksissä ja tulokset myydään markkinoilla. Kaikki tämä tapahtuu useimmiten suuressa mittakaavassa. Kapitalismi ei siis ole pientuottajien, käsityöläisten, pienviljelijöiden ja pienyritysten talousjärjestelmä. Tästä syystä työorganisaatioiden kehitysprojekteissa puhutaan hyvin usein siitä, että kehitettävän toiminnan tulee olla ”skaalautuvaa” eli siinä on oltava kasvun mahdollisuuksia.

Kypsässä kapitalismissa, jossa pääosa taloudesta on kapitalistista ja talouden sisällä on positiivisia, itseään vahvistavia palautemekanismeja, palvelujen ja tavaroiden tuottaminen ja kulutus muodostavat hyvän kehän, joka hyödyttää sekä työnantajia, työntekijöitä että kuluttajia. Myös sosiaalipolitiikalla sekä sosiaali- ja terveyspalveluilla on roolinsa tässä hyvässä kehässä, sillä ne auttavat pitämään hyvää kehää yllä huolehtimalla työntekijöiden terveydellisistä ja sosiaalisista tarpeista etenkin silloin kun ihmisten osallistuminen työmarkkinoille vaarantuu. Lisäksi ihmisten vaurastuessa sosiaali- ja terveyspalveluille on syntynyt kysyntää perinteisen sosiaalipoliittisen sektorin ulkopuolelle. Yksityiset hyvinvointi-, ”wellness”-palvelut tarjoavat personal trainereiden, hierojien, konsulttien, hyvinvointiretriittien, kylpylöiden ja muiden vastaavien ammattilaisten ja paikkojen apua ansiotyön rasittamille ihmisille. Kapitalismin ja sitä tukevien sosiaali- ja terveyspalveluiden hyvä kehä on esitetty kuviossa 2.

KUVIO 2. Kapitalismin hyvä kehä ja sosiaali- ja terveyspalvelut

Kuviossa 2 näkyy, miten ansiotyössä tuotetaan ne tavarat ja palvelut, joita myydään markkinoilla, minkä jälkeen tapahtuu kulutus. Markkinoilta saatujen tulojen avulla eli kulutuksen kautta yritykset saavat rahaa ja voittoja, joita ne voivat sijoittaa takaisin tuotantoon ja näin kehä alkaa taas alusta. Sosiaali- ja terveyspalveluiden tehtävänä on uusintaa työvoimaa. Tämä koskee työllisiä, mutta myös työttömiä, joiden työllistymistä sosiaali- ja terveyspalveluiden tulisi tukea. Myös Osallisuuden tila -hankkeen suunnitelman mukaan ”varsinaiset kohderyhmät ovat Myyrmäessä asuvat kaikista heikoimmassa asemassa olevat nuoret (15-29 vuotiaat), jotka eivät ole koulutuksessa, opiskelemassa tai työelämässä sekä maahanmuuttajat ja maahanmuuttajataustaiset, jotka eivät ole työelämässä”.

Koko modernin sosiaalipolitiikan olemassaolon ajan on kiistely siitä, onko sosiaalipolitiikkaan varaa, ja haittaako se talouden ja työmarkkinoiden toimintaa, tai mahdollistaako se palkkatyöstä vetäytymisen ja laiskuuden. Monien hyvin myös nykyisessä globaalissa kapitalismissa menestyvien kansantalouksien laaja sosiaalisektori viittaa siihen, että laaja hyvinvointipolitiikka on yhdistettävissä menestyksekkääseen kapitalismiin. Hyviä esimerkkejä tästä ovat pohjoismaiset hyvinvointivaltiot. Lisäksi laajojen väestönosien köyhyys estäisi kuvion 2 hyvää kehää toteutumasta, koska massatuotanto suurissa yrityksissä edellyttää massakulutusta markkinoilla, ja ainoa väestönosa, joka voi saada aikaan massakulutusta ovat palkkatyössä käyvät ihmiset.

Luonnollisesti sosiaali- ja terveyspalveluiden tehtävänä on myös auttaa niitä ihmisiä, jotka eivät koskaan työllisty (lapset, eläkeläiset, työkyvyttömät). Sosiaalipolitiikan pääasiallisena tavoitteena ja osallisuuden edistämisen ja syrjäytymisen vastustamisen ytimessä on kuitenkin pyrkimys tukea ja tehdä yksilöistä ja perheistä itsenäisiä markkinoilla pärjääviä yksilöitä. Näiden yksiköiden ajatellaan pystyvän osallistumaan työhön ja kulutukseen. Sosiaalipolitiikan itsenäistä yksilötoimijaa tuottava tavoite tulee esille esimerkiksi useissa sosiaalihuoltolain kohdissa (L1301/2014).

Kapitalismin ja yritysten toiminnan, myynnin ja voittojen kannalta kuvion 2 kehä nostaa esille mahdollisen ongelman: Miten taataan riittävä työntekijöiden ahkeruus, kulutuksen taso ja asiakkaiden pysyvyys? Yritykset eivät voi olla varmoja tulevaisuuden tuloistaan, elleivät ne pysty sitomaan asiakkaita palveluihinsa ja tuotteisiinsa ja elleivät työntekijät työskentele intensiivisesti. Myös yksittäiset yritykset sekä talous kokonaisuutena tarvitsevat työntekijöiden ja asiakkaiden osallistumista ja osallisuutta. Mitä tiheämmin ihmisten ansiotyön tekeminen, kulutus, elämäntapa ja kapitalistisen talouden toiminta kietoutuvat toisiinsa ja mitä inten-

siivisemmin yritykset joutuvat kilpailemaan markkinoilla, sitä tärkeämmäksi nousee kysymys siitä, miten kapitalismin hyvää kehää voidaan kehittää ja uusintaa.

Yksityisellä sektorilla osallisuus ei ole välttämättä se termi, jota viljeltäisiin paljon, mutta osallisuudella on vastinparinsa myös kapitalistisen talouden piirissä. Yrityksissä on viime vuosikymmeninä kiinnitetty lisääntyvästi huomiota työntekijöiden aktiiviseen sitoutumiseen työprosesseihin sekä asiakkaiden sitoutumiseen palvelujen käyttäjiksi ja palveluiden kehittäjiksi (niin sanottu co-production) (työntekijöiden osallistumisen korostamisesta ja kapitalismin työprosessien uusista muodoista ks. Julkunen 2008).

Malliesimerkkejä tästä kehityksestä tarjoavat suurten globaalien it-yritysten uudet toimintatavat. Nämä yritykset eivät enää ole yksittäisiä markkinatoimijoita, vaan ne tarjoavat globaalin infrastruktuurin maailmantaloudelle ja lukemattomille yksityisille yrityksille ja julkisille työorganisaatioille. Esimerkiksi Microsoft ei enää myy irrallisia ohjelmistoja erillisiin tietokoneisiin, vaan pyrkii sitomaan asiakkaansa osaksi globaalia verkostoaan muuttamalla ohjelmistojaan käyttävät tietokoneet oman globaalin verkostonsa osiksi. Microsoftin yleisenä pyrkimyksenä on ”antaa planeetan jokaiselle ihmiselle ja organisaatiolle välineet, joilla saadaan aikaan enemmän”, ja yksi sen arvoista korostaa ”monimuotoisuutta ja osallistamista” (Microsoft 2019). Samantyyppistä toimintaa harjoittavat Google, Facebook ja Amazon. Myös autotehtaat, hissien valmistajat sekä erilaisten kulutustavaroiden tuottajat pyrkivät sitomaan tavaroiden ostajat pitkäaikaisiksi asiakkaille, jotka tarvitsevat tavaroihin liittyviä päivityksiä ja informaatiota. Kehitteillä oleva ”esineiden internet” jouduttaa tätä kehitystä.

Yksi osallistumisen muoto, jota pyritään vahvistamaan sekä yksityisen talouden että sosiaalipalvelujen piirissä on asiakkaiden ja palvelun käyttäjien kokemusten, kokemustiedon, hyväksi käyttäminen. Saamalla asiakkaiden ja palvelujen käyttäjien kokemustiedon käyttöönsä työorganisaatiot voivat tehostaa toimintaansa ja sitoa asiakkaat paremmin itseensä. Facebookin ja Googlen kaltaiset yritykset pyrkivät myös hyötymään siitä datasta, mitä ne keräävät palvelimiensa ja palvelujensa käyttäjistä. (Kokemustiedosta ks. esim. Nieminen, Tarkiainen & Vuorio 2013; Zechner 2014.)

Tilojen ja paikkojen kannalta kapitalismin kokonaisuuden uusintamisen kysymys tulee esille siinä, miten tiloja ja paikkoja muotoillaan siten, että niiden toiminnallisuus edistää työsuorituksia, kulutusta ja ihmisten sitoutumista palveluihin (ks. Lefebvre 1991). Aivan kuten muutkin elämäntavat ja historialliset aikakaudet, myös nykykapitalismissa tuotetaan sen tarpeisiin ja sen hyvään kehään

soveltuvia tiloja ja paikkoja: tehtaita, konttoreita, avokonttoreita, monitoimitiloja, kouluja, ostoskeskuksia, internet, liikenneyhteyksiä sekä urheiluhalleja. Tuottaessaan tietynlaisia tiloja ja paikkoja sosioekonomiset toimijat tuottavat myös tuotannon ja kulutuksen prosessia ja tilallisuuden kaikkia kuutta ulottuvuutta. Ajan ja paikan tuotanto on osa itse tuotannon ja elämän prosessia, ei sen neutraali infrastruktuuri tai muodollinen edellytys. Globaalin kapitalismin luonne tulee hyvin näkyviin esimerkiksi siinä, miten maailman kaupungit alkavat lisääntyvästi muistuttaa toisiaan ("globaaleista kaupungeista" ks. esim. Löw 2001, 104–108) ja miten monet organisaatiot käyttävät globaalien it-yritysten tarjoamaa it-infrastruktuuria.

Maailmantalouden kehitys on johtanut maailman yhdenmukaistumiseen, mutta toisaalta maailmassa on yhä monenlaisia kulttuurisia ja sosiaalisen elämän muotoja, lukemattomia yksilöitä, ryhmiä ja organisaatioita. Esimerkiksi niin sanottujen alkuperäiskulttuurien lopullista häviämistä maailmasta on ennustettu vähintään 1800-luvun lopulta lähtien, mutta monet näistä ovat yhä hengissä ja toiset kamppailevat jossakin määrin menestyksekkäästi kulttuurinsa voimistamisen puolesta. Kapitalistinen talouskaan ei ole samanlainen kaikkialla maailmassa, vaan kapitalismin mallit sekä niihin kiinnittyneet sosiaalipoliittiset järjestelmät poikkeavat toisistaan eri kansallisvaltioissa ja maanosissa. Työnjaon ja kulttuuristen muotojen kehittyminen aiheuttaa sen, että vaikka maailma integroituukin voimakkaasti, se myös eriytyy samaan aikaan.

Sosioekonominen kehitys johtaa siis paitsi samankaltaistumiseen myös eriytymiseen, mikä tarjoaa mahdollisuuksia ja toivon näköaloja uudenlaisten osallisuuden tilojen kehittämiseksi. Kyse on siis tilan mallin kuudennesta ulottuvuudesta, mahdollisuuksista ja mahdollisista maailmoista ja näihin liittyvistä toiveista. Tätä teemaa käsitellään seuraavassa luvussa.

4 TOIVO – TULEVAISUUDEN MAHDOLLISUUDET

Toisessa luvussa hahmoteltiin tilaa ja paikkaa sekä näiden elementtejä. Kolmannessa luvussa tarkasteltiin osallisuuden luonnetta ja sen suhdetta sosioekonomiseen muutokseen ja kapitalismiin. Pyrittäessä kehittämään uudenlaisia osallisuuden tiloja tarvitaan ajatuksia siitä, minkälaisia nuo tilat voisivat olla. Tällaiset ideat perustuvat toivon näköalaan eli uskoon siihen, että uudenlaiset tilat ja toiminnot ovat mahdollisia. Uusia asioita ei voi lähteä kehittämään ilman toivoa, sillä ilman toivoa muutoksesta kohti parempaa ei kannata työskennellä toisenlaisen tulevaisuuden puolesta. Mutta mitä toivo on? Mihin se perustuu ja miten se toimii? Näitä kysymyksiä eli tilan kuusiulotteisen mallin kuudetta ulottuvuutta käsitellään tässä luvussa.

4.1 TOIVON MATERIAALISUUS: AINA VOI KEKSIÄ UUTTA

Toivo on tulevaisuuteen kohdistuva positiivinen odotus, jonka mukaan tulevaisuus tulee olemaan jollakin tavalla hyvä, ehkä parempi, tai ainakin yhtä hyvä kuin tämän hetkinen tilanne, eikä ainakaan oleellisesti huonompi kuin nykyhetki. Toivolla on kaksi tasoa. Ensinnäkin toivo voi ilmentyä yksilön tai ryhmän yleisenä uskona parempaan tulevaisuuteen, toiveikkuutena tai perusuottamuksena tulevaisuuteen. Toiseksi toivo koostuu yksittäisistä toiveista, kuten toiveista paremmasta ansiotasosta, asunnosta tai ihmissuhteista. (Sankühler 1999, 566; Bloch 2013a.)

Toivon vastakohta on toivottomuus tai epätoivo, odotus siitä, että tulevaisuus tuo tullessaan jotain oleellisesti huonompaa kuin nykyhetki. Tilallisuuden kannalta tarkasteltuna toivon ja toivottomuuden tulevaisuuden kuvat ovat tilallisia utopioita tulevaisuuden uudesta paremmasta ja kauniimmasta maailmasta tai dystopioita sodan tai ekokatastrofin hävittämästä maailmasta. Toivon ja toivottomuuden arkkityyppejä tiloja on usein kuvattu kirjallisuudessa. Esimerkiksi Dante Aligheri kuvaa *Jumalaisessa* näytelmässään helvettiä, kiirastulta ja taivasta hyvin erilaisina paikkoina (Aligheri 1990).

Toivo on subjektiivinen odotus, mutta se perustuu tavallisesti myös objektiivisiin olosuhteisiin. Esimerkiksi toivo kohta puhkeavasta keväästä perustuu menneisyyden kokemuksiin siitä, että kylmää ja pimeää talvea seuraa aina kevät ja kesän lämpö. Tässä mielessä toivon sisältyy subjektiivisen odotuksen lisäksi myös ajatuksia siitä, mitä objektiivisiä mahdollisuuksia toivon toteutumiseen on.

Seuraava esitys toivon materiaalisuudesta on saanut paljon vaikutteita Ernst Blochin teoksesta *Toivon periaate* (Bloch 2013a, 2013b, 2013c). Bloch oli saksalainen filosofi, joka ajatteli, että toivo perustuu materiaalin kehitykseen ja että sillä on näin materiaallinen ja objektiivinen perusta. Taustalla oli Blochin sosialistinen edistysusko, johon sellaisenaan on vaikea uskoa nykyisin. Toivon reaalista olemassaoloa voidaan kuitenkin perustella materiaalisella ja tilallisella argumentilla: asioiden ja esineiden järjestys voisi olla toisin kuin se nykyhetkellä on, ja että tämä toinen järjestys voi olla parempi kuin asioiden nykyinen järjestys. Toisin sanoen, tässä ajatuskulussa edistysuskoinen varmuus paremmasta tulevaisuudesta on korvaantunut huomattavasti heikommalla, mutta silti toiveikkaalla ajatuksella, jonka mukaan asiat voivat olla toisin, ja että jokin toisin olemisen vaihtoehto voi olla parempi kuin asioiden nykyinen järjestys. Tälle argumentille löytyy myös matemaattisia todistuksia, jotka osoittavat, että millä hyvänsä joukolla on useampia mahdollisia järjestyksiä kuin sillä on alkioita. Nämä todistukset soveltuvat myös hyvin tiloihin ja paikkoihin liittyvien toivon mahdollisuuksien osoittamiseen.

Ensinnäkin, oletetaan, että on olemassa tila, jossa on kuusi ihmistä, ja että ne eri järjestykset, joihin nämä ihmiset voidaan asettaa kuvaavat heidän erilaisia mahdollisia sosiaalisia suhteitaan eli heidän erilaisia mahdollisia maailmojaan (kuvion 1 kuudes ulottuvuus: mahdollisuudet ja mahdolliset maailmat). Kuinka moneen eri järjestykseen kuusi ihmistä voidaan asettaa? Lukujen mahdolliset järjestysten lukumäärät saadaan lukujen kertoimesta eli kertomalla luvut keskenään. Luvut 1–6 voidaan siis järjestää $1 \times 2 \times 3 \times 4 \times 5 \times 6 = 720$:een eri järjestykseen. Toisin sanoen myös kuvion 1 esityksen tilallisuuden kuudesta ulottuvuudesta olisi voinut piirtää ainakin 720:llä eri tavalla. Itse asiassa mahdollisuuksia on paljon enemmän, sillä kuvion 1 elementit sijaitsevat kaksiulotteisessa tilassa paperilla, ja ne voidaan sijoittaa tässä tilassa moniin eri kohtiin suhteessa toisiinsa, ei vain erilaisiin peräkkäisiin järjestyksiin, kuten kaavassa ajatellaan. Lisäksi kuviossa on kuuden elementin lisäksi myös nuolia ja erilaisia muotoja, näiden huomioon ottaminen kasvattaa kuvion sisältämien mahdollisten maailmojen lukumäärän vielä suuremmaksi. Joukon alkioiden lukumäärän kasvaessa mahdollisten järjestysten määrä kasvaa nopeasti, esimerkiksi lukujen 1–10 kohdalla se on jo 3 628 800.

Miten kuvion 1 esitystä voitaisiin muuttaa toiseen mahdolliseen järjestykseen? Esimerkin tästä tarjoaa Hopi-intiaanien käsitys ajasta ja paikasta (Tuan 2011, 120–121). Kuviossa 1 aika (neljäs ulottuvuus) on erotettu fyysisen tilan kolmesta ulottuvuudesta (pituus, syvyys, korkeus), mutta hopit eivät erota aikaa ja tilaa toisistaan. Heille kaukana sijaitseva paikka on myös ajallisesti kaukana, ja horisontin takana olevat paikat ovat mentaalista osin myyttien ulottuvuuteen kuuluvaa mentaalista tilaa, josta ei voida tietää mitään varmaa. Se, että Hopi-intiaaneille tilallisesti kaukana oleva paikka on myös ajallisesti kaukana, on ymmärrettävää, sillä heillä ei ollut mitään nopeaa tapaa siirtyä paikasta toiseen eikä tietenkään mitään sähköisiä kommunikointivälineitä. Toisen esimerkin kuvion 1 muuntelun mahdollisuudesta tarjoaa se, mistä suunnasta ajan kulumista tarkastellaan. On tavallista ajatella aikaa tilallisesti siten, että tulevaisuus on edessämme ja menneisyys takanamme; matkustamme aika-tilassa menneisyydestä nykyhetken kautta tulevaisuuteen (Tuan 2011, 35). Yhtä hyvin voitaisiin kuitenkin ajatella, että liikumme ajassa selkä menosuuntaan eli tulevaisuuteen päin: mehän tiedämme jo, mitä menneisyydessä on, joten voimme katsella sitä, kun taas tulevaisuus on tuntematonta, siispä se on selkämme takana.

Toinen tapa osoittaa, että tiloilla ja paikoilla on enemmän mahdollisia järjestyksiä kuin mitä tulee usein ensinäkemältä ajatelleeksi, on tutkia, miten moneen osajoukkoon tietyn joukon alkioit voidaan jakaa. Osajoukkojen tarkastelu on sosiaalisia osallisuuden tiloja tarkasteltaessa sikäli mielekäästä, että ihmisillä on tapana jakautua ryhmiin ja erilaiset mahdolliset ryhmittelyt kuvaavat erilaisia sosiaalisia rakenteita. Kuuden henkilön ryhmä voidaan jakaa osajoukkoihin 64:llä eri tavalla, ja 10 henkilön ryhmän mahdollisia osajoukkoja on 1 024 (osajoukkojen mahdollinen lukumäärä saadaan korottamalla kaksi lukujen lukumäärän mukaiseen potenssiin: 2^n).

Esimerkit osoittavat, että joukot tai järjestelmät, joissa on tietty määrä osia tai alkioita ylittävät tarjoamiensa mahdollisuuksien mukaan tarkasteltuna aina omat rajansa: niihin sisältyy useampia mahdollisuuksia kuin niissä on jäseniä. Yksinkertainenkin järjestelmä on monimutkaisempi kuin miltä se ensinäkemältä näyttää, eli järjestelmillä ja alkioiden joukoilla on voimakas taipumus ylittää omat rajansa (ks. Meillassoux 2017).

Tämä oikeastaan selittää myös sen, miksi yhteiskuntatieteilijät ovat yleensä huonoja ennustamaan tulevaisuutta. Yhteiskunnassa ja taloudessa on hyvin suuri määrä toimijoita ja on hyvin vaikeata ennustaa, mihin järjestykseen nämä toimijat ja näiden väliset suhteet asettuvat tulevaisuudessa. Tästä syystä toteutuneet

mahdolliset maailmat, tulevaisuudet, voivat tulla aikalaisilleen yllätyksinä, vaikka niissä jälkikäteen ajateltuna ei ole mitään uusia tai erikoisia tekijöitä, vain uusi yhdistelmä vanhoista ajatuksista, intresseistä ja toimijoista.

Yllä esitetty ajatuksenkulku perustelee toivon reaalisuutta lähtien niistä elementeistä, joita tiloissa jo on. Erilaisten tulevaisuuksien mahdollisuuksien lukumäärä lisääntyy vielä paljon, jos otetaan huomioon se, että ihmiset voivat keksiä tiloihin ja toimintoihin uudenlaisia elementtejä. Erilaisissa utopioissa ja tieteistariinoissa tehdään juuri näin. Tulevaisuuden mahdollinen maailma rakennetaan tie-teiskertomuksissa sellaisten koneiden, maailmojen, olentojen ja ihmisten tapojen varaan, joita ei nykyhetkessä ole olemassa. Utopiakirjallisuuden lisäksi kuvataiteet ovat perinteisesti tarjonneet esityksiä, joissa olemassa olevan maailman rakenteet ja rajoitteet on ylitetty vielä toteutumattomien mahdollisuuksien suuntaan. Esimerkiksi surrealistit, kubismi ja abstrakti, ei-esittävä taide, ovat luoneet esityksiä, joissa olemassa oleva maailma on jäsennetty uudella tavalla tai on luotu esityksiä uudenlaisista tiloista ja paikoista.

Toivon materiaallinen olemassaolo perustuu siis kahdelle tekijälle. Yhtäältä jo nyt olemassa olevat tilojen elementit ja ihmiset voidaan järjestää uudella paremmalla tavalla. Toisaalta aina voidaan keksiä jotakin uutta, jota ei ole olemassa nykyhetkessä.

4.2 TOIVON ELEMENTTEJÄ JA RAKENTEITA

Jos melkein mikä hyvänsä tilallis-materiaalinen tilanne ja ihmisryhmä tarjoaa hyvin suuren määrän erilaisia mahdollisuuksia, niin miksi sosiaalinen elämä on kuitenkin varsin ennalta arvattavaa ja toistaa samoja muotoja ja tapoja päivästä toiseen?

Yhteiskuntarakente, instituutiot, organisaatiot, tavat, arvot, roolit, lainsäädäntö ja yksilöiden sekä ryhmien statukset saavat aikaan sen, että sosiaalisella elämällä on voimakas taipumus muodostua samoja rutiineja toistavaksi. Yhteiskuntarakenteen eräitä keskeisimpiä tehtäviä on mahdollisuuksien rajoittaminen ja niiden suuntaaminen tiettyyn suuntaan (ks. esim. Luhmann 1997a, 314–315). Valtasuhteissa, politiikassa, julkisuudessa ja propagandassa yksi keskeisiä retorisia keinoja ihmisten toiminnan ohjaamiseen ja rajoittamiseen on sen jatkuva toistaminen, ettei vallitseville poliittisille valinnoille ole olemassa reaalisia vaihtoehtoja, eli aitoja valintoja ei ole, vaan kyse on välttämättömyydestä. Jos ihmiset uskovat tähän, niin he eivät edes yritä keksiä vaihtoehtoja. Esimerkiksi Osallisuuden tila -hankkeen

toiminnan aikana tuli selvästi esiin se, miten asukastilojen totutut käyttötavat ja traditionaaliset käyttäjäryhmät rajoittivat uusien mahdollisten toimintatapojen käyttöön ottamista.

Toisaalta yhteiskuntarakenne ei ole epähistoriallinen, muuttumaton kokonaisuus, vaan osa ajan kulkua ja muutosta. Yhteiskuntarakenne siis myös mahdollistaa ja edistää toimintaa ja muutoksia. Esimerkiksi länsimaiseen edistysajatteluun kuuluva idea historiasta ihmiskunnan kehityksen historiana sisältää voimakkaan ajatuksen jatkuvasta kehityksestä. Ernst Bloch kuvaa *Toivon periaate* -kirjassaan seikkaperäisesti sitä, miten yhteiskunnalliseen edistykseen sisältyvä toivon periaate tulee esille monilla tavoilla sosiaaliutopioissa, tekniikassa, arkkitehtuurissa, uusien maantieteellisten paikkojen etsimisessä, taiteissa, lääketieteessä (Bloch 2013b; 2013c). Samoin kapitalismiin kuuluva ideaali ja taloudellisen kilpailun synnyttämä talouskasvun pakko sisältää ajatuksen tuotantovoimien, työn ja kulutuksen jatkuvasta kehittämisestä.

Viime vuosikymmeninä nykyiselle yhteiskunta- ja talousjärjestelmälle sopivaa kehitystä on pyritty vahvistamaan kannustamalla ”innovaatioihin” ja pyrkimällä kehittämään innovaatiojärjestelmiä, monista toimijoista koostuvia dynaamisia kokonaisuuksia, joiden uskotaan voivan tuottaa teknisiä ja toiminnallisia innovaatioita. Tilallisesti innovatiivisuutta on pyritty edistämään muotoilemalla työtiloja sellaisiksi, että ne edistävät ihmisten vapaata yhteistyötä ja tarjoavat erilaisia näkökulmia sekä välineitä uusien ideoiden tuottamiseen. Samalla kun tämä edistysuskoinen ajattelu- ja toimintatapa kannustaa muutoksiin, se myös rajoittaa ja suuntaa näitä muutoksia kapitalismiin, talouskasvuun; kulutukseen sopivan elämäntavan mukaisiksi. Näin syntyy historiallisen kehityksen polkuriippuvuus, joka näkyy rakennetuissa ympäristöissä ja niiden muutoksissa. Yksilöiden kohdalla polkuriippuvuus näkyy esimerkiksi tähän järjestelmään sopivina henkilökohtaisina urakehityksinä.

Koska toivo on tulevaisuuteen kohdistuva positiivinen odotus, aikaperspektiivin pituus ja luonne vaikuttavat oleellisesti toivon luonteeseen. Tässä kirjoituksessa tilallisuuden tarkastelun lähtökohdaksi otettiin yksilön ruumiillisuus, samoin toivon ensimmäinen aikaperspektiivi alkaa luontevasti ihmisen elämän kulusta. Yksilön elämään kuuluu monia aikaperspektiivejä riippuen siitä, miten aikaa jaotellaan eri yhteiskunnissa (ks. esim. Lenz 2017). Yksittäisiin päiviin ja viikkoihin sisältyy toiveita siitä, mitä niiden kuluessa toivotaan tapahtuvaksi. Oppilaitoksissa lukukaudet ja lukuvuodet jäsentävät toiveita siitä, mitä tullaan saamaan aikaiseksi. Yksilön elämän aikaperspektiiviin kuuluu useimmiten ajatuksia koulutuksesta, ammatista ja siinä etenemisestä, parisuhteen tai perheen perustamisesta, lapsista

ja lopulta ikääntymisestä. Lasten syntymän kautta yksilöiden aikaperspektiivit ja toivon näköalat pidentyvät yhdestä sukupolvesta kahteen tai kolmeen.

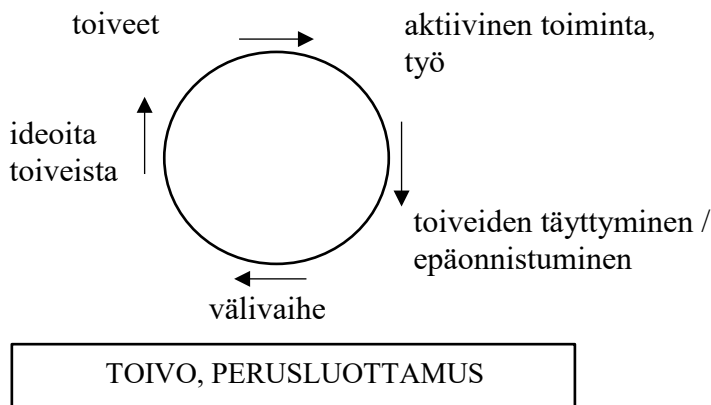
Sosiaalisten ryhmien ja yhteiskuntien ajan ja toivon perspektiivit voivat olla huomattavasti pidempiä kuin yksilön. Sosioekonomista edistystä voidaan esimerkiksi ennakoida parin sukupolven päähän, jolloin tämän päivän työskentely, investoinnit ja uhraukset perustellaan joskus tulevaisuudessa saavutettavalla edistyksellä. Usein yhteiskunnallisesti toiveikas ilmapiiri vaikuttaa myös yksilöiden valintoihin ja toimintaan. Esimerkiksi Dominique Moïsi kirjoittaa kirjassa tunteiden geopolitiikasta (Moïsi 2010), että köyhässä Intian Mumbaissa vallitsee toiveikkaampi mieliala kuin vauraammassa Marokossa, koska Mumbaissa taloudellinen kehitys on luonut toiveikkaan tulevaisuuden perspektiivin, kun taas Marokossa paikoilleen juuttunut poliittinen valtakuvio sekä hidas taloudellinen kehitys ovat synnyttäneet toivottomuutta ja monet nuoret suunnittelevat muuttavansa pois maasta.

Modernissa maailmassa aika käsitetään useimmiten lineaariseksi ajaksi, joka etenee menneisyydestä nykyhetken kautta tulevaisuuteen (näin esimerkiksi kuviossa 1), mutta ajalla on myös syklinen rakenne, jossa samat tapahtumat toistuvat uudelleen ja uudelleen. Tämä ajatus voidaan esittää kuviona seuraavasti:

*alku -> muutos ajassa, kehitys -> loppu -> uusi alku ->
muutos ajassa, kehitys -> jne.*

Esimerkkejä nykyisinkin tunnistettavissa olevista syklisistä ajan rakenteista ovat sukupolvittain toisiaan seuraavat elämänkulut syntymästä kuolemaan, vuodenaikojen kierto, koulujen lukukausien kierto, yritysten tilikausien kierto sekä eduskunnan istuntokausien alut ja loput.

Myös toivolla näyttää usein olevan syklinen nousun, kukoistuksen ja lopun rakenne. Tällainen ajallinen rakenne on esitetty kuviossa 3.

KUVIO 3. Toivon sykliisyys

Kuvion 3 esittämässä toivon syklissä lähtökohtana on se, että yksilöllä tai ryhmällä on yleisesti toiveikas asenne elämään ja tulevaisuuteen. Tämän edellytyksenä on perusluottamus siihen, että asiat voivat järjestyä parhain päin. Perusluottamus luo perustan sille, että yksittäisiä asioita koskevat toiveet voivat herätä (kuvion 3 vasen ylänurkka). Tämän jälkeen aletaan tavallisesti työskentelemään toiveiden toteutumiseksi. Työskentelyn tuloksena toiveet joko täyttyvät tai ponnisteluissa epäonnistutaan jossakin määrin tai kokonaan. Toivo on siis täyttynyt tai hävinnyt. Tämän jälkeen seuraa usein välivaihe (moratorium), jolloin ollaan tyytyväisiä tai pettyneitä vallitsevaan tilanteeseen. Jos toiveissa on petetty pahasti, niin tällainen välivaihe voi olla masennuksen leimaama ja pitkä. Jos yksilöllä tai ryhmällä on vakaa perusluottamus asioiden järjestymiseen, niin jonkin ajan kuluttua välivaihe päättyy ja syntyy uusia ideoita ja toivo paremmasta nousee taas. Sitten toivominen ja työskentely toiveiden toteutumiseksi alkaa taas alusta. Myyttisessä ajattelussa tällainen synnyn, elämän ja tuhon sykli tunnetaan esimerkiksi Feeniks-linnun tarinana, jossa Feeniks elää, pesii, palaa poroksi pesässään ja syntyy aina uudelleen.

Yllä esitetyt ajatukset toivon elementeistä ja ajallisen dynamiikan rakenteista antaa aiheita joihinkin pohdintoihin osallisuuden tilojen suhteen. Ensinnäkin on ilmeistä, että pyrittäessä luomaan osallisuuden tiloja täytyy jollakin tavalla ottaa huomioon yleinen sosioekonominen kehitys, sillä osallisuuden tiloja on helpompi tuottaa, jos ne nivoutuvat jo tapahtumassa oleviin kehityspiirteisiin.

Toiseksi, koska osallisuuden tiloissa ei ole kysymys yksilöiden lyhytaikaisista toiveiden perspektiiveistä, vaan ryhmien välisistä suhteista paikallisissa ja alueellisissa konteksteissa, osallisuuden tilojen perustamisen toivon perspektiivin olisi syytä olla pidempi kuin joitakin kuukausia tai vuosi. Voisi hyvin kuvitella, että ha-

luttaessa perustaa paikallisia osallisuuden tiloja, toiminnan ja investointien aikaperspektiiviksi kannattaisi ottaa esimerkiksi kolme vuotta. Vasta kolmen vuoden toiminnan jälkeen voitaisiin realistisesti arvioida, onnistuttiinko pyrkimyksissä vai onko osallisuuden tilan toiveet syyt tältä erää haudata.

Kolmanneksi, samoin kuin yksilöiden kohdalla, alueellisessa ja paikallisessa osallisuuden tilojen kehittämisessä kannattaa kiinnittää huomiota siihen, millaisessa kehityksen ja toivon perspektiivin tilanteessa kyseinen paikallinen kokonaisuus on. Esimerkiksi Osallisuuden tilan hanketta toteutettaessa tiedettiin, että avattu avoin asukastila tulisi jäämään suhteellisen väliaikaiseksi ratkaisuksi, koska vanha ostoskeskus, jossa se sijaitsi, tultaisiin purkamaan joidenkin vuosien kuluttua. Tämä asetti toisaalta ajallisen rajan juuri kyseisen tilan toivolle, mutta toisaalta tieto vanhan purkamisesta ja spekulatiot siitä, millaisia uudet tilat ja toiminnot voisivat olla, antoivat myös aihetta uuden toivon synnylle. Samankaltainen ajatuksenjuoksu voidaan toistaa yksilöidenkin kohdalla: jos henkilö on juuri kokenut toivon romahduksen ja on sen jälkeisessä välitilassa niin hänelle ei ehkä kannata tyrkyttää kovin aktiivisesti uusia ajatuksia uudesta toivosta, koska näiden aika tulee vasta myöhemmin toivon syklissä.

Toivo osallisuuden tilojen tuottamisesta perustuu tulevaisuuden mahdollisuuksille. Näiden mahdollisuuksien toteutuminen riippuu kuitenkin paitsi onnesta, sattumasta ja suotuisista olosuhteista myös mahdollisuuksien toteutumisen hyväksi tehdystä työstä ja muista aktiviteeteista. Tätä aihetta käsitellään seuraavassa viimeisessä luvussa.

5 TYÖ JA AKTIVITEETIT MAHDOLLISUUKSIEN TOTEUTTAJINA

Jos ryhmillä ja yksilöillä on toivoa paremmasta tulevaisuudesta, niin miten tämä parempi tulevaisuus voisi toteutua? Tietysti ihmiset voivat jäädä fatalistisesti paikoilleen toivomaan parempaa tulevaisuutta ja olettaa, että se toteutuu jotenkin itsestään. Tavallisempaa on kuitenkin, että ihmiset pyrkivät aktiivisesti toteuttamaan toivon näköalan kautta havaitsemiaan tulevaisuuden mahdollisuuksia. Parempi tulevaisuus voidaan siis saada aikaan erilaisten aktiviteettien ja työn avulla. Työ on tulevaisuuteen suuntautuvaa toimintaa, jolla tuotetaan elämälle tarpeellisia esineitä ja palveluja. Työskentelyn ja toivon välinen yhteys tulee selvästi näkyviin siinä, että allapäin olevat, masentuneet ja toivottomat ihmiset ovat myös usein hyvin epäaktiivisia, kun taas toiveikkaat ihmiset touhuavat kaikenlaista.

Tässä luvussa tarkastellaan sitä, miten osallisuuden tiloja voidaan kehittää työn ja aktiviteettien avulla.

5.1 OSALLISUUDEN TILOJEN TUOTTAMINEN TYÖSSÄ JA AKTIVITEETEISSA

Osallisuudella ja osallistumisella sosiaaliseen elämään on paljon tekemistä työn ja muiden aktiviteettien kanssa, sillä aktiviteettien kautta ihmiset luovat ja tuottavat itsensä, elämänsä ja elämänsä materiaaliset edellytykset (ks. kolmas luku). Ajatus osallisuudesta tavoittelun arvoisena ja ainakin osittain omaehtoisena, demokraattisena sekä spontaanina osallistumisena sosiaaliseen elämään on kuitenkin jossain määrin ristiriidassa sen tosiasian kanssa, että kapitalismissa suuren osan ihmisistä täytyy antaa työvoimansa työnantajien palvelukseen ansaitakseen rahaa, jolla voi ostaa elämän välttämättömyyksiä. Tämä on vieraantuneen työn ongelma. Vieraantuneessa työssä ihmisten täytyy työskennellä toisten hyväksi työtehtävissä, jotka ovat heille sisällöllisesti yhdentekeviä tai vastenmielisiä. Tällöin työstä, jonka kautta ihminen luo elämänsä edellytykset ja jonka kautta hän antaa ilmaisun

elämälleen, tulee toisten käskytyksen alla puurtamista. Työntekijä tekee itselleen vierasta, vieraantunutta työtä. (Vieraantumisesta ks. esim. Zima 2014.)

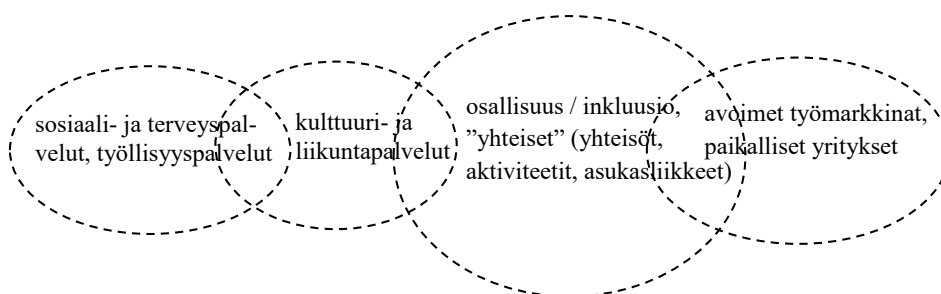
Vieraantuneen työn ongelmaa voidaan pyrkiä ratkaisemaan ainakin kolmella tavalla. (Todennäköisesti muitakin mahdollisuuksia on!) Ensinnäkin voidaan hyväksyä se, että osa työtehtävistä on väistämättä sellaisia, ettei niissä voida toteuttaa ihmisten omia pyrkimyksiä. Tällöin ei pyritä näiden työtehtävien poistamiseen, vaan siihen, että työssä käytettävä aika olisi mahdollisimman lyhyt, jolloin ihmiset voisivat toteuttaa itseään palkkatyön ulkopuolella. Toiseksi, voidaan ajatella, että vieraantuneen työn ongelma johtuu kapitalismille tyypillisesti työvälaineiden ja työntekijöiden erottamisesta ja että jos työntekijät itse kontrolloisivat tuotantovälaineitä, he voisivat organisoida työprosessit ei-vieraantuneiksi. Erilaisten sosialististen kokeilujen epäonnistumiset puhuvat sen puolesta, että tällainen ratkaisu vieraantuneen työn ongelmaan on joko mahdoton tai ainakin hyvin vaikea toteuttaa. Kolmanneksi voidaan pyrkiä etsimään kompromissia ensimmäisen ja toisen ratkaisuvaihtoehdon välillä. Kompromissiratkaisussa hyväksytään se, että osa työtehtävistä johtuu välttämättömistä materiaalisista pakoista, mutta samaan aikaan pyritään organisoimaan työprosessit siten, että ne olisivat mahdollisimman mielekkäitä mahdollisimman monille ja että myös työorganisaatiot olisivat mahdollisimman demokraattisia. Näin vieraantuneen työn ongelma lieventyisi.

Entä miten vieraantuneen työn ongelma liittyy osallisuuden edistämiseen ja syrjäytymisen vähentämiseen? Ihmisten osallistuminen ja osallisuus yhteiskunnassa perustuu tavallisesti suurelta osin heidän aktiviteetteihinsa tiloissa ja paikoissa. Jos jotkut vetäytyvät vuorovaikutuksesta tai heidät suljetaan vuorovaikutuksen ulkopuolelle, niin taustalla on todennäköisesti se, ettei heitä pidetä kelvollisina osallistumaan aktiviteetteihin tai että he eivät pidä aktiviteetteja tavoittelemisen arvoisina. Tällä tavalla ajateltuna sosiaalisen osallistumisen ja osallisuuden tilojen ytimessä ovat osallistujille sopivat aktiviteetit tiloissa ja paikoissa.

Jotta osallisuuden tilat sopivat ihmisille, on tärkeää, että tiloissa toimivat itse osallistuvat tilojen, paikkojen ja toiminnan ideointiin ja suunnitteluun alusta pitäen. Yhteiskehittämisessä osallisuuden tiloissa mukana olevien työorganisaatioiden johtajat, esimiehet, työntekijät sekä tilojen käyttäjät ideoivat, suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat yhdessä osallisuuden tilojen toteutusta. Kyseessä on orgaanisesti rakentuva tilojen tuottamisen prosessi, jonka perustan luominen kestää ainakin yhdestä kolmeen vuoteen. Tällaiselle yhteisen kehittämisen prosessille ei voida luoda etukäteen tiukkaa prosessikuvausta, koska toimijoiden itsenäisyyden ja prosessin demokraattisuuden säilyttäminen on tärkeää – muussa tapauksessa luodaan vain uusia vieraantuneen työn tiloja.

On realistista tunnustaa, että kun sosiaali- ja terveyssektori pyrkivät luomaan yhdessä muiden toimialojen kanssa osallisuuden tiloja huonossa asemassa oleville, syrjäytyneille tai syrjäytetyille ihmisille, niin tällainen toiminta voi tuskin koskaan olla puhtaasti alhaalta ylöspäin etenevää. Paljosta asiakaskeksisyyttä tai asiakaslähtöisyyttä korostavasta nykypuheesta huolimatta tällaisten aktiviteettien toteuttaminen lähtee kuitenkin paljolti sosiaali- ja yhteiskuntapoliittisista päämääristä, lainsäädännöstä ja ohjelmista, ei paikallisista huono-osaisten aloitteista. Tästä huolimatta mahdollisimman pitkälle viety yhteiskehittämisen toimintaperiaatteiden noudattaminen on keskeistä osallisuuden tiloja rakennettaessa. (Yhteiskehittämisen toimintatavasta ks. Hietala, Kinnunen, Kauppila & Karjalainen 2018.)

Parhaassa tapauksessa osallisuuden tila on paikallinen tai alueellinen yhdistelmä tiloja, paikkoja ja toimintoja, joissa erilaiset ihmiset voivat tehdä erilaisia asioita yhdessä. Erilaisissa uusissa kaupunkikulttuurin, jakamistalouden, aktivismin ja kansalaisaloitteiden muodoissa samoin kuin kaupunkisuunnittelussa sekä kaupallisten toimijoiden piirissä (esimerkiksi kauppakeskukset) on havaittavissa paljon toimintoja, joissa luodaan avoimia tiloja ja aktiviteetteja. Osallisuuden tilojen tuottamisen aloitteiden kannattaa kiinnittyä näihin toimintoihin, mutta samaan aikaan on pidettävä mielessä osallisuuden tilan idean sosiaalipoliittinen ydin: heikoimmassa asemassa olevien osallisuuden vahvistaminen. Onnistuessaan osallisuuden tila on paikallinen tila, jossa rajat eri toimijoiden, paikkojen ja toimintojen välillä ovat huokoiset (ks. kuvio 4)

KUVIO 4. Osallisuuden tilan huokoiset rajat

Esimerkiksi Osallisuuden tila -hankkeen toiminta-alueella Myyrmäessä osallisuuden tila voisi sisältää kaupungin avoimet asukastilat, nuorisotilat, kirjaston, kaupungin infopisteen, Myyrmäen kaksi ostoskeskusta, kirjaston, taidemuseon, Myyrmäki-liikkeen tiloja ja toimintoja, lähijunan aseman hampurilaispaikan, aseman ala-aulan, jossa on tätä kirjoitettaessa vanha piano, jota kuka tahansa pai-

kalle tuleva voi soittaa, tori ja siinä järjestettävät tapahtumat, pop-up asukastila ostoskeskuksessa, urheilupuisto, koulujen tilat, ikääntyneiden asuntolat, kahvilat ja ravintolat sekä ”piikkipuistoksi” nimitetty paikka, jossa oleilee usein päihteen käyttäjiä. Osallisuuden tilassa eri paikat voivat sijaita toistensa sisällä, kuten asukastila ostoskeskuksessa, ja eri toiminnoissa voidaan käyttää luovasti hyväksi kaikkia yllä lueteltuja tiloja ja niihin sopivia toimintoja.

Monille aktiivisille ihmisille yllä luetellut tilat ovat jo osallisuuden tiloja, mutta tässä esitellyn lähestymistavan tarkoituksena on laajentaa osallisuutta heikossa sosioekonomisessa asemassa oleviin. Seuraavaksi esitän kaksi esimerkkiä niistä tavoista, joilla nuoret käyttävät paikallisia tiloja ja paikkoja. Osallisuuden tiloja luotaessa on tärkeää lähteä siitä tavasta, jolla ihmiset käyttävät paikallisia tiloja. Osallisuuden tilojen yhteiskehittämisessä ei tarkastella ihmisten elämää sosiaali- ja terveystalvasta käsin, vaan palveluita ihmisten arkielämän näkökulmasta.

Ensimmäinen esimerkki kuviossa 5 kertoo siitä tavasta, jolla peruskoulun kymppiluokkalaiset käyttivät vuonna 2013 Kotkassa sijaitsevaa Karhulan toria. Esimerkki on peräisin aikaisemmasta kokemustietoa käsitelleestä julkaisusta (Nieminen 2013, 135–136). Karhulan torialueen käyttöä koskeva data kerättiin parissa ryhmähaastattelussa, jossa 3–5 hengen kymppiluokkalaisten ryhmä kertoi vapaamuotoisesti arkipäivästään ja hyvinvointiinsa vaikuttavista tekijöistä. Kaikki nuoret olivat kotoisin Karhulasta tai sen lähistöltä.

Nuorten ryhmäkeskustelujen perusteella oli mahdollista konstruoida mentaalisen tilan kartta siitä, millä tavoin monet ryhmän ikäluokkaan kuuluvat nuoret käyttävät hyväkseen Karhulan toria ja sen lähistöllä olevia palveluja ja paikkoja. Kuvion 5 mentaalinen kartta kuvaa siis toiminnallista ja arkipäivässä havaittua tilallisuutta ja paikkoja (hallinnollisen, funktionaalisen ja havaitun alueen määrittelmistä ks. Fellmann, Getis & Getis 1992, 15–16; mentaalista kartoista ja yksilöiden paikallisten aktiviteettien verkostoista ks. Fellmann, Getis & Getis 1992, 22–23, 67–69).

KUVIO 5. Mentaalinen kartta nuorten vapaa-ajan vietosta Karhulassa (Nieminen 2013, 136)

Kuvion 5 keskelle on piirretty Karhulan tori, jossa useat nuoret viettävät vapaa-aikaansa, vaikka esimerkiksi poliisi pyrkii rajoittamaan torilla oleskelua varsinkin iltaisin. Torilla kokoontuvat eri aktiviteetteja harrastavat eri-ikäiset nuoret: skeittarit, mopoilijat ja vanhemmat autoilla liikkuvat nuoret. Torin läheisyydessä sijaitsee kaksi muodollista nuorisotilaa (muuta tässä käytettyjä tiloja ja paikkoja voi nimittää epämuodollisiksi nuorisotiloiksi), kunnan ylläpitämä Vessu sekä seurakunnan Boxi, jotka kummatkin tarjoavat erilaisia aktiviteetteja ja joissa käy pääosin eri nuoria. Boxissa tv-sarja Salattujen elämien katsominen ei ole sallittua, joten kun sarja tulee televisiosta, monet nuoret siirtyvät läheiseen Hesburgeriin katsomaan sitä. Tosin Hesburgerin henkilökunta pyrkii rajoittamaan nuorten viiptymistä siellä.

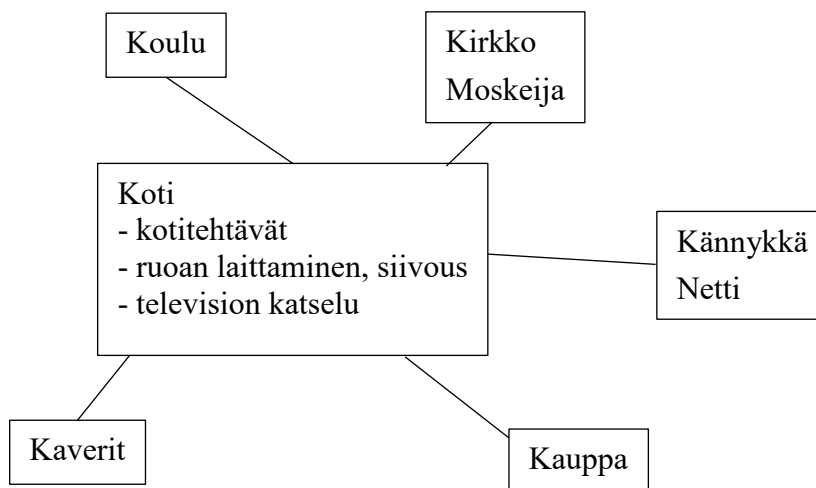
Vessu järjestää ajoittain retkiä esimerkiksi laskettelemaan, jolloin Karhulan torin toiminnallinen tila laajenee hetkellisesti varsin laajaksi. Koska monet nuoret

liikkuvat mopoilla, paikalliset huoltoasemat, Shell ja Teboil, ovat myös tärkeitä kohtaamispaikkoja. Myös torin lähellä sijaitseva linja-autoasema on tärkeä kohtaamispaikka, sillä monen koulu- ja kotimatkat kulkevat sen kautta. Käytetyistä kaupallisista palveluista kannattaa huomata jo mainitun Hesburgerin lisäksi monet torin laidalla tai sen läheisyydessä sijaitsevat kaupat. Vuodenajat vaikuttavat paikkojen käyttöön: kesällä kokoonnutaan eräälle Kymijoen laiturille, joka sijaitsee Turvalassa, parin kilometrin etäisyydellä torista. Muutenkin luonnon pariin etsiytyminen korostuu kesäisin, mihin mopojen mahdollistama liikkuvuus tarjoaa lisämahdollisuuksia; liikennevälineet laajentavat arkipäivän tilaa.

Yhteen vetäen voi sanoa, että nuoret käyttävät monipuolisesti ja varsin ennakoluulottomasti hyväkseen niitä eri mahdollisuuksia, joita Karhulan tori ja sen läheiset palvelut ja paikat tarjoavat. Nämä palvelut ja paikat muodostavat sen näyttämön, jossa nuorille tärkeä vuorovaikutus ikätovereiden kanssa tapahtuu. Nuorisotilojen aikuisten järjestämää toimintaa ei mitenkään erityisesti mainittu, mutta tästä huolimatta vaikutelmaksi jäi, että aikuisten läsnäoloa pidettiin hyvänä asiana – lukuun ottamatta pyrkimyksiä rajoittaa oleskelua torilla tai Hesburgerissa.

Karhulan tori muodosti oikeastaan osallisuuden tilan haastatelluille nuorille. Torin tiloja ja paikkoja käyttäessään he osallistuivat sosiaaliseen elämään ikätasollen varsin tyypillisellä tavalla. Jos Karhulan toria ja sen ympäristöä haluttaisiin kehittää enemmän ja monipuolisemmin osallisuutta edistävään suuntaan, niin tilan monet paikat ja toimijat näyttäisivät tarjoavan tähän paljon mahdollisuuksia, eli Karhulan tori sisältää monia mahdollisia maailmoja.

Toinen esimerkki tilojen ja paikkojen käytöstä kertoo paljon rajallisemmista mahdollisuuksista. Osallisuuden tilan hankkeen toteutuksen yhteydessä helmikuussa 2019 toistettiin vuoden 2013 ryhmäkeskustelut siten, että viisi nuorta maahanmuuttajanaista kertoi arkipäivän elämästään yhden ryhmäkeskustelun aikana. Neljä heistä oli kotoisin Somaliasta ja yksi Etiopiasta. Naiset olivat asuneet Suomessa neljästä kuukaudesta kolmeen vuoteen, ja suomen kielen taito oli kaikilla varsin heikko. Itse asiassa neljä kuukautta maassa asunut tuntui puhuvan yhtä hyvää suomea kuin muutkin. Tässä, kuten aiemmissakin ryhmätilanteissa nuorten vanhemmilta tai nuorilta itseltään kysyttiin tutkimusluvut, ja osallistujat saivat pienenä palkkiona elokuvaliput. Kuviossa 6 on esitetty ryhmäkeskustelun perusteella piirretty mentaalinen kartta.

KUVIO 6. Nuorten maahanmuuttajanaisten mentaalinen kartta

Kuvion 6 kartta on huomattavasti suppeampi kuin kuviossa 5 kuvattu mentaalinen tila. Nuorten naisen elämä keskittyi kouluun, kotiin sekä näihin paikkoihin liittyviin tehtäviin, läksyihin ja kotitöihin. Keskusteluissa tuli myös joitakin mainintoja ystävättäristä ja siitä, että käytiin isän kanssa kirkossa tai moskeijassa, lisäksi naiset käyttivät koko ajan kännyköitään joko kommunikointiin ulkopuolisten kanssa tai apuna keskinäisessä keskustelussaan, sillä etiopialainen ja somalialaiset eivät puhuneet toistensa kieliä. Varsin suppea arkipäivän tilallisuus laajenee siis ainakin kännyköiden ja netin kautta laajemmaksi kuin mitä ensinäkemältä näytti. On mahdollista, että kielellisen ymmärtämisen ongelmat tai jotkin muut seikat rajoittivat niitä asioita, joita minulle vanhempana mieshaastattelijana kerrottiin, mutta on silti hyvin todennäköistä, että haastateltujen maahanmuuttajanaisten materiaallinen ja mentaalinen tila on hyvin kotikeskeinen ja suppea.

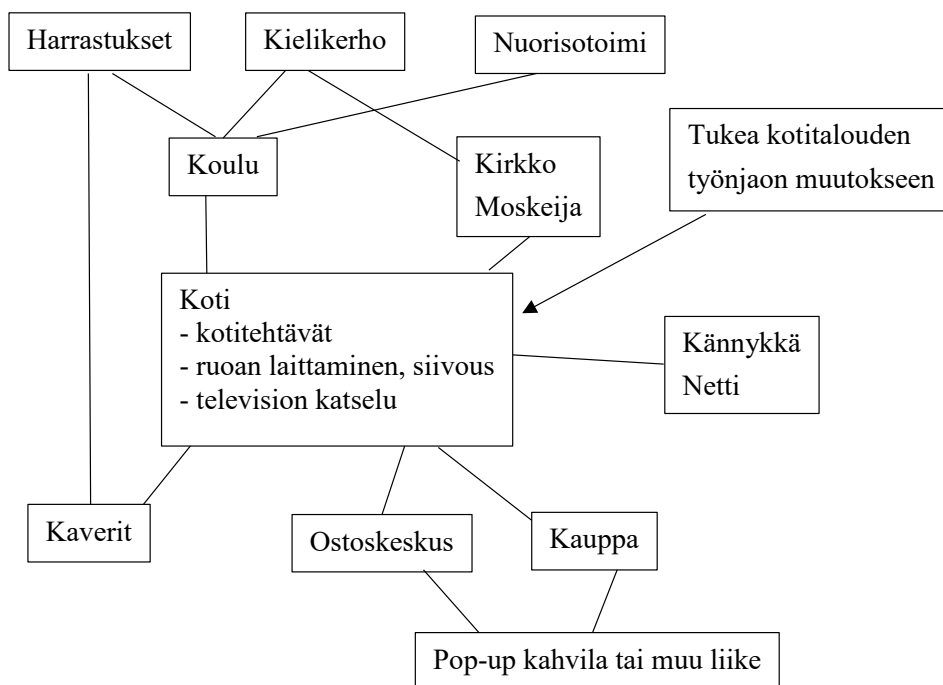
Haastateltavien tulevaisuuden toiveena oli kuitenkin elämänpiirin laajentaminen, sillä kaikki toivoivat voivansa kouluttautua lasten-, lähi- tai sairaanhoitajiksi. Kaikki tahtoivat palkkatyöhön ja pyrkivät itsenäistymään. Erityiseksi ongelmaksi mainittiin suomen kielen heikko osaaminen. Kielitaitoa oli vaikeata kohentaa, koska mahdollisuudet puhua suomea suomalaisten kanssa olivat hyvin rajalliset. Naiset toivoivat kielikerhoja, joissa voisi puhua suomea suomalaisten kanssa. He totesivat, että kokonaan somaleista koostuvat opiskeluryhmät häittäsivät suomen kielen oppimista.

Karhulan torin tapauksessa voidaan kysyä, ovatko erityiset osallisuutta lisäävät aktiviteetit kovin tarpeellisia ainakaan haastatteluun osallistuville nuorille. Myy-

rmäen ryhmähaastattelu toi esille hyvin toisenlaisen tilanteen, jossa osallisuuden edistäminen ja tukeminen näyttää tarpeelliselta ja jossa haastateltavat itsekin toivoivat lisää sosiaalisia kontakteja suomalaisten kanssa, kielitaidon paranemista, koulutusta ja palkkatyötä. Nämä ovat kaikki tekijöitä, joiden kautta osallistutaan sosioekonomiseen elämään (ks. kuvio 2 kapitalismin hyvästä kehästä).

Miten kuviossa 6 esitetyssä tilanteessa elävien naisten osallisuutta voitaisiin vahvistaa? Pohdin tätä kysymystä lähtien jo olemassa olevista tiloista ja toimijoista ja lisäämällä uusia. Koulu voisi toimia väylänä suomen kielen oppimiseen, jos se tekisi iltapäivisin ja viikonloppuisin yhteistyötä muiden toimijoiden, kuten nuorisotoimen, vapaaehtoisten, naapuriavun, erilaisten harrastusryhmien, urheiluseurojen ja kirjaston kanssa. Myös kirkko tai moskeija voisi olla kiinnostunut edistämään suomen kielen oppimista. Jos koulun yhdessä muiden toimijoiden kanssa järjestämiin aktiviteetteihin osallistuminen yksin tuntuu liian jännittävältä, mukaan voisi ottaa ystävättäriä. Kontakteja ja aktiviteetteja voitaisiin pitää yllä ja organisoida kännyköiden ja netin avustuksella. Paikalliset kaupat voisivat tarjota työharjoittelua ja kesätyöpaikkoja, jolloin naisten työurasuunnitelmat voisivat laajentua hoiva-ammateista muihin ammattialoihin. Kaupan yhteydessä, paikallisessa ostoskeskuksessa tai avoimessa asukastilassa voisi ehkä pitää pop-up kahvilaa tai muuta liiketoimintaa, mikä toisi jonkin verran lisäansioita sekä edistäisi paikallisiin ihmisiin tutustumista. Jos perhe ja kotitalous on kovin riippuvainen nuorten naisten työpanoksesta, niin heidän elämänpiirinsä laajentamiseksi muidenkin perheen jäsenten tulisi tehdä osansa kotitöistä. Tämä merkitsisi todennäköisesti sukupuoliroolien muutosta, jota pitäisi tukea jollakin tavalla. Hahmoteltu osallisuutta edistävä uusi paikallinen tila on esitetty kuviossa 7.

KUVIO 7. Mahdollinen osallisuuden tila nuorille maahanmuuttajaisille

Kuviossa 7 esitetty mahdollinen maailma on vain yksi mahdollinen maailma, mutta se perustuu osin Osallisuuden tila -hankkeen kokemuksiin ja tutustumiskäynteihin. Tämä osallisuuden tilan luomisen harjoitus paljastaa kuitenkin sen, että nopeakin eri mahdollisuuksien ideointi voi saada aikaan mallin uudenlaisesta tilojen järjestyksestä.

Jos yllä kuvatun kaltaista mahdollista maailmaa haluaisi todellisuudessa toteuttaa, se kannattaisi tehdä yhteiskehittämisen keinoin siten, että naiset olisivat itse alusta pitäen luomassa uutta tilaa. Heidän näkemyksensä uusista aktiviteettien mahdollisuuksista poikkeaisi todennäköisesti selvästi kuvion 7 esityksestä. Uutta monesta toimijasta ja paikasta koostuvaa osallisuuden tilaa luotaessa on keskeistä etsiä toimivia ja kaikkia hyödyttäviä kompromisseja eri toimijoiden välillä. Vahva motivaatio, intressien toteutuminen, oikeanlaiset ihmiset ja toiminnot ovat tärkeitä osallisuuden tiloja tuottaessa, sillä jos osallisuuden tila ei tarjoa oikeanlaisia motivoivia aktiviteetteja eikä toimi demokratian ja tasa-arvon periaatteiden mukaisesti, se ei onnistu tavoitteessaan.

5.2 GLOBAALI KAPITALISMI + VALTIO + MUUT TOIMIJAT = UUDENLAISEEN SOSIAALIPOLITIikkaAN?

Edellä osallisuuden tilan aihetta on käsitelty pääasiassa paikallisena ilmiönä, vaikka mukana on ollut myös viittauksia sosioekonomisen järjestelmän yleisiin toimintaperiaatteisiin (ks. alaluku 3.2 Osallistuminen nykykapitalismissa) sekä yhteiskunnalliseen aikaperspektiiviin (ks. alaluku 4.2 Toivon elementtejä ja rakenteita). Tilallisuutta, paikkoja ja osallisuutta kannattaa kuitenkin tarkastella myös valtiollisesta, eurooppalaisesta ja globaalista perspektiivistä, sillä paikallisuudet ovat monin tavoin yhteydessä laajempiin tilallisiin kokonaisuuksiin. Nämä eri perspektiivit muodostavat myös poliittisen hallinnan tasot: paikallisen, alueellisen, valtiollisen, Euroopan (EU) sekä globaalin poliittisen hallinnan (esimerkiksi YK) tasot. Tässä alaluvussa pohditaan paikallisuuden suhdetta muihin tilallisiin kokonaisuuksiin. Lähtökohtana on globalisaatio.

Globalisaatioksi nimetty ilmiö on viime vuosikymmeninä lisännyt maailman eri osien taloudellista (kauppa, pääomaliikkeet), kulttuurista (musiikki, ruoka, tavat) poliittista (poliittinen väkivalta, konfliktit, globaalin hallinnan yritykset) ja sosiaalista (turismi, siirtolaisuus, pakolaisuus) vuorovaikutusta. Tärkeä osa tätä vuorovaikutusta on globalisaation prosessia edistävä maailmanlaajuinen uusi informaatiotekniikka, internet. Eri vuorovaikutuksen muodot ovat lisääntyvässä määrin tehneet maailmasta yhden globaalin tilan, jossa on lukematon määrä eri tavoilla toimivia paikkoja. Ihmiset ovat myös tietoisia näistä vuorovaikutuksista. Myös tietoisuus globaaleista ekologisista ongelmista on lisääntynyt. Maailma voidaan mieltää entistä enemmän ekologisten ongelmien tilaksi (ilmastonmuutos, luonnonympäristöjen häviäminen). Tässä kirjoituksessa globalisaation teema tuli näkyviin nuorten maahanmuuttajanaisten tilanteen tarkastelussa (ks. kuvio 6).

Osallisuuden ja syrjäytymisen kannalta globalisaatiolla on yksi radikaali seuraus. Vanhastaan sosiaaliin ongelmiin on voitu vastata ulkoistamalla ne eli sulkeamalla ongelmallisiksi katsotut ihmiset, ryhmät ja toimintatavat oman sosiaalisen järjestelmän ulkopuolelle (ekskluusio). Kun globalisaation prosessit tuottavat yhden ainoan globaalin tilan (Luhmann 1997, 145–171), ulkoistaminen ei enää onnistukaan, vaan ulkoistetut ryhmät voivat edelleen kokea, että heidän ongelmansa eivät olekaan vain heidän ongelmiaan, vaan että muiden tulisi ottaa ne huomioon. Globalisaatio asettaa siis haasteen koko maailman kattavasta osallisuuden tilasta

eli sosioekonomisista vuorovaikutuksen tavoista ja olosuhteista, jotka maailman väestön valtaosa tunnustaa legitiimeiksi. Ajatus koko maailmasta todellisena osallisuuden tilana on jossain määrin liioittelua tai ainakaan poliittista vaatimusta tällaisen tilan luomisesta ei ole esitetty kovin kuuluvasti, mutta se näyttää olevan sosiaali- ja yhteiskuntapoliittisesti globalisaation funktionaalinen seuraus (vrt. kuvioiden 6 ja 7 tilanteet).

Erilaisen vuorovaikutuksen ja integraation muodot ovat synnyttämässä sosiaalista kokonaisuutta, jota voi nimittää maailmanyhteiskunnaksi. Tältä yhteiskunnalta puuttuu kuitenkin toimintakykyinen poliittinen järjestys, sillä poliittisesti merkittäviä yksiköitä ovat edelleen (kansallis)valtiot. Valtiot ovat poliittisesti merkittävimpiä kokonaisuuksia, koska ne keräävät veroja, jakavat tuloja uudelleen, pitävät yllä taloudellista ja oikeudellista järjestystä ja materiaalista infrastruktuuria. Juuri valtiot yhdessä yritysten kanssa tuottavat suuren osan siitä sosioekonomisesta tilasta, jossa ihmiset elävät ja työskentelevät. Keräämiensä verojen ansiosta valtiot ovat tärkeimpiä sosiaali- ja terveyspolitiikan toteuttajia.

Globalisaation olosuhteissa valtioiden tilanne on muuttunut siten, että niiden rajojen ulkopuolella on entistä enemmän valtiollisia ja ei-valtiollisia toimijoita, kuten globaaleja suuryrityksiä, alueellisia liittoumia, kuten EU, sekä ylikansallisia organisaatioita, kuten WTO. Lisäksi nämä samat organisaatiot toimivat myös valtioiden sisällä esimerkiksi eri toimijoiden verkostojen kautta. Tästä syystä valtioiden on otettava huomioon myös sisäisessä poliittisessa päätöksenteossaan entistä vahvemmin maailmanyhteiskunnan tilanne. Esimerkiksi (sosiaali)poliittiset päätökset, jotka koskevat itäisestä Euroopasta tulleita kerjäläisiä, Suomeen työskentelemään tulleita asiantuntijoita tai Lähi-Idästä ja Afrikasta tulleita pakolaisia ja siirtolaisia, kannattaa perustaa tietämykseen maailmanyhteiskunnan ja -talouden tilasta eikä pelkästään Suomen sisäiseen tilanteeseen (vrt. kuvat 6 ja 7). Uudessa tilanteessa (sosiaali)politiikasta tulee aiempaa monitahoisempaa. Sama haaste koskee myös sosiaali- ja terveysalan työtä.

Tässä julkaisussa on esitelty osallisuuden tilan ideaa ja konseptia lähtien ruumiillisuudesta ja suhteellisen rajatusta paikallisuudesta, mutta kannattaa pitää mielessä, että tilat ja paikat jäsentyvät myös kansallisesti, maanosittain sekä globaalisti. Lisäksi maailmanyhteiskunnalle tyypillinen sosiaalisen organisoitumisen muoto, verkostoituminen esimerkiksi netin välityksellä, ylittää joustavasti maiden ja maanosien rajoja. Globaali integraatio luo sekä uusia mahdollisia maailmoja että ravistelee nykyisiä tilallisia kokonaisuuksia. Toivon näkökulmaan kuuluu, että pystymme tässä tilanteessa näkemään positiivisia tulevaisuuksia ja työskentelemään näiden tulevaisuuksien toteuttamiseksi.

LÄHTEET

- Aligheri, D. (1990). *Jumalainen näytelmä*. Hämeenlinna: Karisto.
- Bloch, E. (2013a). *Das Prinzip Hoffnung. Kapitel 1–32*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Bloch, E. (2013b). *Das Prinzip Hoffnung. Kapitel 33–42*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Bloch, E. (2013c). *Das Prinzip Hoffnung. Kapitel 43–55*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Dijk van, J. (2012). *The Network Society. 3rd Edition*. London: Sage Publications.
- Fellman, J., Getis, A. & Getis, J. (1992). *Human Geography. Landscapes of Human Activities*. Dubuque: Wm. C. Brown Publishers.
- Hietala, O., Kinnunen, S., Kauppi, R. & Karjalainen, J. (2018). *Sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskäyttäminen työntekijöiden ja johdon näkökulmasta. Osallisuuden, oppimisen ja ammatillisen kasvun mahdollisuuksia*. Työpäperi 26/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-088-4>
- Isola, A.-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Työpäperi 33/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>
- Julkunen, R. (2008). *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.
- Kemnitz, T., Conrad, R. & Täger, M. (2017). *Stillgelegt. 100 verlassene Orte in Deutschland und Europa*. Ostfildern: DuMont Reiseverlag.
- Kiendl, A. (2008). *Informal Architectures. Space and Contemporary Culture*. London: Black Dog Publishing.
- Koselleck, R. (1985). *Futures Past. On the Semantics of Historical Past*. New York: Columbia University Press.
- L1301/2014. Sosiaalihuoltolaki. Saatavilla 4.3.2019 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidp446833136>
- Latour, B. (2006). *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Tampere: Vastapaino.
- Latour, B. (2010). *Eine neue Soziologie für eine neue Gesellschaft. Einführung in die Akteur-Netzwerk-Theorie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Malden: Blackwell Publishing.
- Lenz, H. (2017). *Universalgeschichte der Zeit*. Wiesbaden: Marixverlag.
- Luhmann, N. (1997a). *Die Gesellschaft der Gesellschaft. Erster Teilband. Kapitel 1–3*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Luhmann, N. (1997b). *Die Gesellschaft der Gesellschaft. Zweiter Teilband. Kapitel 4–5*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Löw, M. (2001). *Raumsoziologie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Marx, K. (1974). *Pääoma I. Kansantaloustieteen arvostelua. Pääoman tuotantoprosessi*. Moskova: Kustannusliike Edistys.
- Meillassoux, Q. (2017). *Äärellisyyden jälkeen. Tutkielma kontingenssin välttämättömyydestä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Menzel, C. (2019). "Possible Worlds". The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Saatavilla 3.3.2019 <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/possible-worlds>
- Microsoft (2019). Tietoja Microsoftista. Saatavilla 4.3.2019 <https://www.microsoft.com/fi-fi/about>
- The Mobile City (2019). The Mobile City. Mobile Media and Urban Design. Saatavilla 3.3.2019 <http://themobilecity.nl/>

- Moisi, D. (2010). *The Geopolitics of Emotions. How Cultures of Fear, Humiliation, and Hope are Reshaping the World*. New York: Anchor Books.
- Nieminen, A., Tarkiainen, A. & Vuorio, E. (toim.) (2013). *Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus. Raportteja 177*. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Saatavilla 4.3.2019 <http://julkaisumyynti.turkuamk.fi/PublishedService?pageID=9&itemcode=9789522164346>
- Nieminen, A. (2013). Etelä-Kymenlaakson päihdejärjestelmä – kokemuksia ja palveluja. Teoksessa Nieminen, A., Tarkiainen, A. & Vuorio, E. (toim.) (2013). *Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus. Raportteja 177*. 133–147. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Saatavilla 4.3.2019 <http://julkaisumyynti.turkuamk.fi/PublishedService?pageID=9&itemcode=9789522164346>
- Nieminen, A. (2016). Laajennettu ruumis – finanssipääoman tapaus. Teoksessa Parviainen, J., Kinnunen, T. & Kortelainen, I. (2016). *Ruumiillisuus ja työelämä. Työruumis jälkiteollisessa taloudessa*. 96–112. Tampere: Vastapaino.
- Plummer, H. (2016). *The Experience of Architecture*. London: Thames & Hudson.
- Project for Public Spaces (2019). Project for Public Spaces (PPS). Saatavilla 3.3.2019 <https://www.pps.org/>
- Raivio, H. (2018). Sosiaalinen kuntoutus voimavaraistamisena – toivon ja muutoksen näkökulma. Teoksessa Kostilainen, H. & Nieminen, A. (toim.) (2018). *Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Työelämä 13*. 97–117. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Sandkühler (toim.) (1999). *Enzyklopädie Philosophie. Band 1, A–N*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- Tuan, Y.-F. (2011). *Space and Place. The Perspective of Experience*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Wrong, D. (2017). *Power: its Forms, Bases and Uses*. New York: Routledge.
- Zechner, M. (toim.) (2014). *Hyvinvointitieto: kokemuksellista, hallinnollista ja päätöksentekoa tukevaa? Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 15*. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5863-67-3>
- Zima, P., V. (2014). *Entfremdung. Pathologien der postmodernen Gesellschaft*. Tübingen: A. Francke Verlag.

DIAK PUHEENVUORO

DIAK PUHEENVUORO –sarjassa julkaistaan Diakonia-ammattikorkeakoulun temaattisia puheenvuoroja, erilaisia selvityksiä sekä opinnäytetöitä. Tekstilajiltaan julkaisut voivat poiketa tieteellisestä tai raportoivasta tekstistä.

Diak Puheenvuoro 1: Liisa Kauppinen & Irina Leino & Kirsti Kauppinen (toim.), 2016. Kokemuksellista taidetietä kulkemassa

Diak Puheenvuoro 2: Jorma Niemelä (toim.), 2016. Sote sosiaalisen kestävyuden vahvistajana

Diak Puheenvuoro 3: Raili Gothóni, Mikko Malkavaara & Minna Valtonen (toim.), 2016. Muutosvoimaa – tutkielmia diakista ja teologiasta

Diak Puheenvuoro 4: Mari Pulkkinen, Eija Rautasalo & Tuija Rönkä (toim.), 2016. Arjen helmiä – työelämälähtöistä osallistavaa kehittämistä sairaanhoitajakoulutuksessa

Diak Puheenvuoro 5: Marina Seffansson & Outi Polso, 2017. Masennuksen hoitoon lääkkeitä, terapiaa ja liikuntaa.

Diak Puheenvuoro 6: Päivi Thitz, 2017. Etsivää ja osallistavaa vanhustyötä kehittämässä. Ikäarvokas –hankkeen ulkoinen arviointi

Diak Puheenvuoro 7: Hanna Hovila, Anna Liisa Karjalainen & Juhani Toivonen (toim.), 2017. Yhteistyötä, kehittämistä ja kokeilua ammattikorkeakoulujen kielten ja viestinnän opetuksessa

Diak Puheenvuoro 8: Päivi Vuokila-Oikkonen & Pirkko Pätynen, 2017, Osallistavan yhteiskehittämisen prosessi : Esimerkkinä osallisuutta ja uusia palvelumalleja moniammatillisen palveluohjauksen keinoin (OSUMA) –projekti

Diak Puheenvuoro 9: Keijo Piirainen & Tuula Pehkonen-Elmi 2017, Muuttuivatko palvelut ja mihin suuntaan? Nuorten palvelujen kehittämisen tuloksia Pieksämäellä 2015–2017

Diak Puheenvuoro 10: Anne Surakka, Virpi Kuvaja-Köllner & Reija Paananen 2017. Valmennuspaja Mahiksen vaikutusten ja kustannusten tarkastelua: Aina saa tulla ja voi puhua mistä vaan, luottamuksella

Diak Puheenvuoro 11: Heikki Hiilamo, Anne Määttä, Karoliina Koskenvuo, Jussi Pyykkönen, Tapio Rissanen & Sanna Aaltonen 2017. Nuorten osallisuuden edistäminen. Selvitysmiehen raportti

Diak Puheenvuoro 12: Marja Pinolehto (toim.), 2017. Sujuvampia opinpolkua romaneille ja maahanmuuttajille. Opin portailla Pohjois-Pohjanmaalla -hankkeen loppuraportti

Diak Puheenvuoro 13: Anu Ahola, 2018. Humanoidirobotti pienten alakoulu-
laisten tukena haastaviksi koetuissa vuorovaikutustilanteissa

Diak Puheenvuoro 14: Tiina Ervelius (toim.), 2018. Sairaanhoidaja-diakonissa-
koulutus saamelaisalueella

Diak Puheenvuoro 15: Niina Mäenpää, Katri Perho & Mertsu Ärling (toim.),
2018. Uskalla! It's possible: romanien sujuvat koulutus- ja työllisyyspolut. Tšeta-
nes naal- ja Nevo tiija –hankkeiden loppujulkaisu

Diak Puheenvuoro 16: Mikko Malkavaara (toim.), 2018. Pohdintaa oikeasta,
väärästä ja diakoniasta : Kai Hentosen juhlaKirja

Diak Puheenvuoro 17: Anu Halonen, Leena Sundqvist ja Marja Tomberg
(toim.), 2018 Sujuvampia opintopolkua maahanmuuttajille Satakunnassa. Opin
portailla Satakunnassa –hankkeen loppuraportti

Diak Puheenvuoro 18: Keijo Piirainen, 2018. Kriisiavusta vastuulliseen
asiakasohjaukseen. Opas sosiaalisen kuntoutuksen rakenteen ja prosessin
haltuunottoon

Diak Puheenvuoro 19. Anne Surakka & Reija Paananen, 2018. Valmennuspa-
ja-asiakkuus ja nuorten sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttö

Diak Puheenvuoro 20. Susanna Hyväri, Marja Lindholm & Niko Nummela (toim.), 2019. Nuorten osallisuuden vahvistaminen teatteri- ja liikunta-alan yhteistoimintaa kehittämällä

Diak Puheenvuoro 21. Reija Paananen, Sakari Kainulainen, Essi Hyppönen, Henni Leikas, Anette Lindström & Juuso Lökfors, 2019. 10 tarinaa nuoruudesta ja tuen tarpeista. Nuorten ajatuksia palveluiden kehittämiseksi

Diak Puheenvuoro 22. Ari Nieminen, 2019. Osallisuuden tila. Käsitteestä ja toteutuksesta

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUJEN KRITEERIT

DIAK TUTKIMUS -sarjassa julkaistaan uutta ja innovatiivista tietoa tuottavia tieteellisiä tutkimuksia Diakonia-ammattikorkeakoulun opetus-, tutkimus- ja kehittämistoiminnan alueilta. Julkaisut ovat monografioita tai artikkelikokoelmia.

DIAK TYÖELÄMÄ -sarjassa julkaistaan tutkimus- ja kehittämisraportteja sekä opinnäytetöitä, jotka ovat tuottaneet innovatiivisia ja merkittäviä työelämää kehittäviä tuloksia. Sarjaan voivat tarjota julkaisuja Diakonia-ammattikorkeakoulun työntekijät, opinnäytetyöntekijät ja ulkopuoliset kirjoittajat.

DIAK PUHEENVUORO -sarjassa julkaistaan Diakonia-ammattikorkeakoulun temaattisia puheenvuoroja, erilaisia selvityksiä sekä opinnäytetöitä. Tekstilajiltaan julkaisut voivat poiketa tieteellisestä tai raportoivasta tekstistä.

DIAK OPETUS -sarjassa julkaistaan pedagogista kehittämistä kuvaavia julkaisuja, oppimateriaaleja, oppaita ja työkirjoja.

ISBN 978-952-493-330-8 (verkkojulkaisu)

ISSN 2343-2217 (verkkojulkaisu)

Tässä julkaisussa tarkastellaan sitä, miten voidaan paikallisesti saavuttaa yleisiä yhteiskuntapoliittisia päämääriä, edistää osallisuutta ja ehkäistä syrjäytymistä. Lähtökohtana on ajatus osallisuuden tilasta.

Osallisuuden tila tarkoittaa tiloja ja paikkoja, joissa yksilöt ja ryhmät kohtaavat toisensa ja toimivat yhdessä. Osallisuuden tiloja voivat olla esimerkiksi nuorten ohjaamot, ostoskeskukset, avoimet asukastilat, urheilupaikat, teatterit, näyttelytilat, kirjastot, kadut, torit, aukiot, puistot, työpaikat, yritykset tai kahvilat.

Julkaisussa esitellään malli osallisuuden tilojen kehittämiseen ja muotoiluun. Osallisuuden tilojen vahvistaminen, muotoilu ja rakentaminen kannattaa tehdä yhteistyössä sosiaalisen ja kulttuurisen kehityksen uusien muotojen kanssa. Onnistuessaan osallisuuden tilat toimivat paikallisina toivon ja taloudellisen edistyksen paikkoina. Toivo on keskeinen tekijä luotaessa uudenlaisia tiloja, sillä ihmiset eivät lähde kehittämään uusia asioita, ellei heillä on toivoa.